

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Právní povědomí romských dětí

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program: SOCIÁLNÍ PRÁCE

Autor: Pavla Dolanská

Vedoucí práce: doc. Mgr. et Mgr. Jitka Vacková Ph.D.

České Budějovice 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou/diplomovou práci s názvem *Právní povědomí romských dětí* jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské/diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské/diplomové práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské/diplomové práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 8.8.2022

.....
Pavla Dolanská

Poděkování

Poděkování bych chtěla věnovat především své vedoucí práce doc. Mgr. et Mgr. Jitce Vackové Ph.D. hlavně za trpělivost, cenné rady, čas a podporu při zpracování mé bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Olze Dvořáčkové za pomoc při zpracování statistických dat a za ochotu věnovat mi svůj volný čas.

Dále bych chtěla poděkovat mé rodině a přátelům. Zvláštní poděkování míří mé mamince, která to se mnou zvládla i přesto, že jsem si vůbec nevěřila, a byla tu pořád pro mě. V neposlední řadě mému příteli za dlouhodobou podporu.

Právní povědomí romských dětí

Abstrakt

Tato práce se věnuje právnímu povědomí romských dětí z Českého Krumlova a Českých Budějovic.

Teoretická část práce se zabývá pojmem dítě, a to z několika pohledů, dětskými právy a také právním povědomím. Bakalářská práce se také zaměřuje na Úmluvu o právech dítěte a další důležité dokumenty z hlediska dětských práv. V několika kapitolách se zaměřuji na romskou minoritu, na její historii, kulturu a na výchovu romského dítěte jako takového. Další důležitou součástí teoretické části jsou Metody a techniky sociální práce s romskou menšinou, sociálně právní ochrana dětí a projekty zaměřené na právní povědomí.

Cílem práce bylo zjistit situaci právního povědomí romských dětí v Českém Krumlově a v Českých Budějovicích. Metodou byla zvolena kvantitativní výzkumná strategie s použitím techniky částečně standardizovaného nástroje prof. G. Meltona – dotazníku, zjišťujícího právní povědomí. Dotazník obsahuje obecné otázky, modelové situace a práva a povinnosti dětí a dospělých z pohledu dětí.

Výzkumu se zúčastnilo 93 respondentů z Českých Budějovic a Českého Krumlova. Výsledky byly zpracovány v programu SPSS 26.0.

Výzkumem bylo zjištěno, že právní povědomí se s rostoucím věkem zvyšuje.

Výsledky mohou posloužit jako informační materiál pro veřejnost, pro organizace spolupracující s romskou menšinou či sociální pracovníky.

Klíčová slova

Deklarace práv dítěte; Úmluva o právech dítěte; Dětská práva; Právní povědomí; Výzkum právního povědomí; Dítě; Romské dítě; Romská kultura

Juridical Consciousness of Roma Children

Abstract

This bachelor's thesis deals with the legal awareness of Romani children from Český Krumlov and České Budějovice.

The theoretical part of the thesis deals more with the concept of child, from several perspectives, children's rights and also legal awareness. In several chapters, I focus on the Roma minority, its history, culture and the upbringing of the Roma child as such. Another important part of the theoretical part are Methods and Techniques of Social Work with the Roma Minority, Social and Legal Protection of Children and Projects Focused on Legal Awareness.

The aim of the thesis was to find out the situation of legal awareness of Romani children in Český Krumlov and České Budějovice. The method used a quantitative research strategy using the technique of a partially standardized tool of G. Melton – a questionnaire to determine legal awareness. The questionnaire contains general questions, model situations and the rights and obligations of children and adults from the perspective of children.

93 respondents from Český Krumlov and České budějovice took part in the research. The results were processed in SPSS 16.0. programme.

Research has found that legal awareness increases in children as they grow older.

The results can serve as information material for the public, for organization working with the Roma minority, or social workers.

Key words

Declaration of the Rights of the Child; Convention on the Rights of the Child; Children's rights; Legal awareness; Research on legal awareness; Child; Roma child; Roma culture

Obsah

1 Právní povědomí dětí	8
1.1 Historický exkurz v oblasti práv dítěte	9
1.1.1 Vývoj postavení dítěte ve společnosti.....	9
1.1.2 Proměny pojetí dítěte v právu.....	9
1.1.3 Ženevská deklarace dětských práv (1924).....	10
1.1.4 Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948	10
1.1.5 Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.....	11
1.1.6 Deklarace práv dítěte	11
1.1.7 Úmluva o právech dítěte	12
1.1.8 Listina základních práv a svobod	13
1.2 Romové.....	13
1.2.1 Historie Romů.....	13
1.2.2 Romská minorita a její odlišnosti	14
1.2.3 Romská kultura	15
1.2.4 Dnešní pohled na dítě.....	16
1.2.5 Romské dítě.....	16
1.2.6 Výchova romského dítěte.....	17
1.3 Romské dítě – vzdělání v České republice.....	18
1.3.1 Mateřská škola	18
1.3.2 Povinná školní docházka.....	19
1.3.3 Speciální školy.....	19
1.4 Metody a techniky sociální práce s romskou menšinou	20
1.4.1 Terénní sociální práce.....	20
1.4.2 Terénní sociální práce ve vyloučených lokalitách	20
1.4.3 Skupinové sociální práce	21
1.4.4 Komunitní práce	22
1.4.5 Úskalí sociální práce s romskou rodinou	22
1.5 Sociálně-právní ochrana dětí.....	23
1.5.1 Vymezení činnosti a působnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí.....	24
1.5.2 Zařízení sociálně-právní ochrany	25
1.6 Projekty zaměřené na právní povědomí	25
1.6.1 Rubikon.....	25
1.7 Projekty realizované v Jihočeském kraji – Ajaxův zápisník.....	26
2 Cíl práce a hypotézy	27

2.1	Cíl práce	27
2.2	Hypotézy	27
3	Metodika	28
3.1	Metodika výzkumu právního povědomí u romských dětí	28
3.2	Výzkumný soubor	28
3.3	Použité statistické testy	29
3.4	Operacionalizace pojmů	30
3.5	Průběh výzkumu a sběr dat	31
3.6	Rizika výzkumu	31
3.7	Analýza dat	32
3.8	Etika	32
4	Výsledky	33
4.1	Výsledky výzkumu právní povědomí u romských dětí podle Meltona	33
4.1.1	Obecné otázky	33
4.1.2	Modelové situace.....	40
4.1.3	Přiznávání práv dětem i dospělým.....	43
5	Diskuse	45
6	Závěr	49
7	Použitá literatura	51
8	Klíčová slova	57
9	Přílohy	58

1 Právní povědomí dětí

Dle Kovaříka (2001) je právní povědomí méně reflektované a méně vědomé. Má povahu spíše „právního citu“, který je možný za pomoci další, poučenější či vyzrálější osoby vyjádřit a artikulovat. Zatímco právní povědomí představuje „*vztah, který si jedinec, sociální skupiny nebo společnost jako celek vytváří k právu*“ (Večerka, 2009, str. 40). V případě, že hovoříme o právním povědomí, můžeme říct, že se jedná o zmíněný právní cit, kdežto u právního vědomí spíše o znalosti práva a jeho aplikování.

Kovařík (2001) uvádí, že je možné odlišit některé složky tohoto povědomí a také lze některé z nich blíže zkoumat. V případě dětí předpokládá, že lze právní povědomí rozdělit na pět složek.

1. Vědomost nebo povědomí o tom, co právo vlastně je a jakou má funkci ve společnosti.
2. Vědomost nebo právní povědomí o tom, že i děti mají svá vlastní práva, která se dělí do čtyř kategorií.
 - a) Právo na život
 - b) Právo na rozvoj
 - c) Ochranná práva
 - d) Participační práva
3. Povědomí o tom, že práva mají nějaké hranice – mé právo končí tam, kde začíná právo jiné osoby.
4. Povědomí o druhé straně práv – odpovědnosti a povinnostech.
5. A jako poslední je právo o spravedlnosti, chápáné jako správná míra – např. na spravedlivý proces.

Kovařík (2001) dále zmiňuje, že v případě socializace dítěte neboli výchovy se předpokládá, že dochází k rozvoji všech výše uvedených složek. Je třeba, aby vývoj dítěte směřoval k pozvolnému posunu od právního povědomí k právnímu vědomí, tedy aby si dítě udělalo správný postoj k oblasti práva, spravedlnosti, povinnosti a odpovědnosti.

1.1 Historický exkurz v oblasti práv dítěte

Podle L. Kringelbacha (2008) se postavení dítěte ve společnosti v průběhu vývoje lidstva měnilo. Dnes se nahlíží na dítě jako na jedince rovného všem ostatním a zároveň jako na budoucnost lidstva. Helus (2004) říká, že děti jsou zvlášť zranitelné a závislé na svém okolí. Jejich přirozený vývoj záleží na správném uspokojení jejich potřeb, to jak v oblasti fyzické, tak i psychické. Pokud bude dítě náležitě vychováno, vyroste v budoucnu ve vzdělaného člena společnosti.

1.1.1 Vývoj postavení dítěte ve společnosti

Podle Dunovského (1999) bylo přibližně do 4. století nahlíženo na dítě jako na majetek otce, který za své dítě rozhodoval, a nikdo mu do výchovy nesměl zasahovat. S postupným rozšiřováním křesťanství, kde se hlásala rovnost dětí a lidí před Bohem, byl vydán zákaz zabíjení dětí. Bylo to vůbec poprvé, kdy se o dětech zákon zmiňoval. Franc et al. (2021) uvádějí, že v případě pohledu na svět očima středověkých kronikářů je možné vidět jedinou podobu dětství. Díky této podobně jsou chlapci od útlého věku vychováváni k nástupu na královský trůn a dívky jsou vedené k provdání za muže s královskou krví. V myslích středověkých lidí nebylo nahlíženo na děti jako na lidi. Ve středověku citové vazby mezi rodiči a dětmi byly velmi malé. Příčinou byla velká kojenecká a dětská úmrtnost, která postihovala chudé i bohaté. Rodiče začali na děti nahlížet jako na svébytné tehdy, když je mohli využít jako pracovní sílu nebo když děti dosáhly své právní dospělosti.

1.1.2 Proměny pojetí dítěte v právu

Bůžek (2011) zmiňuje, že v daleké minulosti se dítě v právu nezmiňovalo, a to byl také důvod jeho tehdejšího postavení. Postupem času se na dítě nahlíželo jako na objekt právních vztahů. V zákonech se o dítěti psalo, ale žádná práva mu to nezaručovalo. Až teprve v období industrializace začaly vznikat dokumenty s vyšší právní silou směřované právě dětem.

1.1.3 Ženevská deklarace dětských práv (1924)

Dle Bůžka (2011) deklaraci schválila Mezinárodní unie pro pomoc dětem 23.2.1923 na 5. zasedání Ligy národů v Ženevě, ale vyhlášena byla v roce 1959. Díky této deklaraci jsou všichni muži a všechny ženy povinni dát dítěti jen to nejlepší bez ohledu na rasu, národnost či vyznání.

Deklarace dle Bůžka (2011) obsahuje pět kritérií.

- I. Dítěti se musí poskytnout možnost normálního fyzického i duševního rozvoje.
- II. Dítě hladové musí být nakrmeno, dítě nemocné ošetřeno, dítě zaostalé náležitě vzděláváno, dítě zbloudilé obráceno na správnou cestu, sirotek a dítě opuštěné vzato do péče a podporováno.
- III. Dítěti se v době ohrožení musí poskytnout pomoc před ostatními.
- IV. Dítě musí být připraveno k vydělávání si na živobytí a zabezpečeno proti veškerému vykořisťování.
- V. Dítě musí být vychováno ve víře, že jeho nejlepší vlastnosti by měly být poskytnuty spolubratrům.

1.1.4 Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948

Universal declaration of human rights (1948) říká, že po skončení druhé světové války vedla světové mocnosti mezinárodně-politická situace k založení nové univerzální mezinárodní organizace – Organizace spojených národů, která vznikla v roce 1945. Jako přímou reakci na hrůzy způsobené druhou světovou válkou začala Komise pro lidská práva OSN vypracovávat návrh nové deklarace, která měla určovat práva každého jedince. Všeobecnou deklaraci lidských práv přijalo 10.12.1948 valné shromáždění Organizace spojených národů, čímž vznikl nejdůležitější dokument lidských práv a také pohled na lidská práva jako taková, který známe dnes.

1.1.5 Evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Dle Kmec et al. (2012) vznik této úmluvy souvisí s všeobecnými tendencemi západoevropských států, po druhé světové válce, bojovat za lidská práva a jejich ochranu či se snažit o větší poválečné sjednocení evropských států a pevnější integraci Evropy. Silným propagátorem myšlenky sjednocené Evropy byl Winston Churchill a jeho myšlenka *Hnutí za evropskou jednotu* (The movement for European Unity) byla jedním z primárních impulsů v rámci evropských snah o sjednocení.

Kmec et al. (2012) dále uvádí, že Úmluva byla přijata dne 4. listopadu 1950 v Římě a v platnost vstoupila dne 3. 9. 1953, kdy ji ratifikovalo deset dohodnutých smluvních států – Dánsko, Německo, Irsko, Island, Lucembursko, Norsko, Řecko, Sársko (které se od roku 1957 stalo součástí Německa), Švédsko a Velká Británie.

Dle Černé (2009) je přijetí Úmluvy jednou z podmínek vstupu nových členských států do Rady Evropy – přistupující stát potom také musí smlouvu co nejdříve ratifikovat. Stejně tak se smluvním státem Úmluvy může stát pouze členský stát Rady Evropy.

Lhotský (2012) uvádí, že Úmluva se ve své době stala unikátem – prvním právně závazným dokumentem na poli mezinárodní ochrany lidských práv. Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948, na kterou se Úmluva snažila svým způsobem navázat, totiž nebyla právně závazným dokumentem. Je nutno zmínit, že Úmluva se zabývala lidskými právy tzv. první generace – tzn. právy základními lidskými, občanskými a politickými. K rozšíření tohoto katalogu o ochranu práv hospodářských, sociálních a kulturních došlo v rámci Rady Evropy (1949) až později.

1.1.6 Deklarace práv dítěte

Dle Davida (1999) přijalo deklaraci valné shromáždění OSN 20. listopadu 1959. V dokumentu jsou obsaženy důvody vzniku této deklarace. Jedním z nich je i potřeba chránit děti, které jsou ještě fyzicky i psychicky nezralé a neumí se o sebe postarat. Obsahem deklarace je především rovnost bez rozdílu a právo na jméno a občanství. Vyzdviženo je právo na sociální zabezpečení a ochranu před různými formami týrání. Velmi důležitá je potřeba lásky a porozumění, které vede ke správnému vývoji dítěte.

1.1.7 Úmluva o právech dítěte

Podle sdělení č. 104/ 1991 Sb., rokem, který přinesl jistý posun v oblasti práv dítěte je rok 1979, který OSN prohlásila Mezinárodním rokem dítěte. Cílem Úmluvy o ochraně lidských práv je snaha zlepšit osudy dětí a zároveň přivést státy, celé společnosti i mezinárodní organizace na myšlenku toho, že děti mají své specifické potřeby. Dle Bůžka (2015) Polsko podalo návrh na závaznou úpravu práv dítěte a výbor OSN pro lidská práva jmenoval pracovní skupinu, která použila polský návrh jako podklad pro zpracování. Díky dlouhodobému jednání zástupců států, mezivládních i nevládních organizací s různorodou hospodářskou a sociální politikou, kulturou i náboženstvím došlo k vzniku Úmluvy o právech dítěte.

Dle Bůžka a Michalíka (2002) Úmluva o právech dítěte (Convention on the Rights of the Child) byla jednotně přijata Valným shromážděním OSN dne 20. listopadu 1989 (přesně třicet let po Deklaraci o právech dítěte). V platnost Úmluva vstoupila dne 2. září 1990. 30. září 1990 se v New Yorku konal světový summit pro děti, na kterém se k Úmluvě přihlásila i tehdejší Česká a Slovenská Federativní Republika (dále jen „ČSFR“). Úmluvu o právech dítěte ratifikovalo Federální shromáždění ČSFR v únoru 1991, ale nabyla účinnosti až 6. 2. 1991, a byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod číslem 104/1991 Sb. Po rozdělení Československa převzala závazek Česká republika.

Dle Davida (1999) Úmluva o právech dítěte je první právně závazný mezinárodní dokument, který obsahuje celý seznam lidských práv – práva občanská, politická, hospodářská, sociální a kulturní. Jedná se o důležitý dokument v systému mezinárodněprávní ochrany dětí.

David (1999) uvádí čtyři základní principy Úmluvy:

- „zákaz diskriminace“ – práva, která Úmluva obsahuje, jsou mířená všem dětem a žádnému dítěti nesmí být odepřena. Úmluva zaručuje rovnost dětí bez ohledu na jejich rasu, pohlaví, jazyk, náboženství, původ, majetek a jiné odlišnosti.
- „nejlepší zájem dítěte“ – stát musí zajistit, aby všechny instituce přihlížely k nejlepším zájmům dětí (soudy, školy, správní úřady apod.).
- „právo na život, přežití a rozvoj dítěte“ – každé dítě má právo na život a stát by měl tato práva zajistit v nejvyšší možné míře.
- „názor dítěte“ – možnost svobodného vyjádření dítěte k problémům, které se ho týkají.

1.1.8 Listina základních práv a svobod

Dle Usnesení č. 2/1993 Sb., jsou děti od roku 1993 v České republice chráněny vedle mezinárodních úmluv také v našem ústavním pořádku, a to Listinou základních práv a svobod. Článek 32 zaručuje mimo jiné dětem a mladistvým zvláštní ochranu a stanovuje právo dětí na rodičovskou výchovu a péči.

1.2 Romové

Dle Davidové et al. (2005) Romové představují jednu z nejvýraznějších etnických skupin. Většina z nich, má společný původ, jazyk, podobný historický vývoj, podobnou kulturu a tradice. Tato specifika je spojují do etnického celku v rámci Evropy i světa.

Nečas (2002) popisuje, že na prvním všesvětovém romském kongresu, konaném v dubnu 1971, byla založena Mezinárodní unie Romů, která rozhodla o jednotném pojmenování příslušníků všech romských etnických skupin slovem rom. Dle Kajanové (2009) správným pojmenováním neboli etnonymem je tedy název Rom, Romové. Tento termín je souhrnným označením několika etnických skupin, které mají společný původ i kulturní rysy. Rom znamená v romštině muž, též manžel, a romňi je žena, manželka.

1.2.1 Historie Romů

Obecně se za pravlast Romů považuje Indie, konkrétně oblast severozápadu v místech dnešního Pandžábu a Radžastánu. Jak uvádí Cohn (2009), o indickém původu není pochyb. První zmínky o přítomnosti Romů na našem území pochází z počátku 15. století. Podle Šotolové (2011) na počátku 16. století kočují téměř po celé Evropě. Později dochází k oslabení migrace, délka cest se zkracuje a omezuje na prostor uvnitř národů a regionů. Na většině území Evropy nebyli Romové vítáni Romové vítání, čemuž nasvědčuje i rychle se zvětšující množství tzv. proticikánských nařízení. Jak však správně Kohoutová (2012) poznamenává, nařízení o vyhoštění nemohla být plně účinná. Romové neměli kam odejít, protože v sousedních zemích platily podobné vyhlášky.

I přesto, že si v roce 1926 Romové postavili první školu pro své děti v Užhorodě (Unucková, 2007), neměla s nimi druhá světová válka slitování. Právě druhá světová válka se stala obdobím masového vyvražďování Romů, čímž z nich udělala méněcenný druh (stejně jako z židovských obyvatel), který si nezasluhuje žít. Kenrick a Puxon (2000) hovoří o „vědeckých“ výzkumech Romů, které měly potvrdit jejich protispolečenskou povahu, a v jejichž čele stál doktor Ritter. Ten se právě zasloužil o to, aby jim byly nejpozději do roku 1944 vystaveny klasifikační doklady sloužící pro jejich identifikaci. Pomocí výsledků a nátlaků sestavoval genealogické tabulky, díky nimž vystopoval i dobře skryté romské příslušníky. Rasoví vědci měli za označením Rom jedince nemorálního, kriminálního, štitícího se práce a nevzdělatelného. Všechny rádo by odborné posudky směřovaly k jejich deportaci, sterilizaci a likvidaci.

1.2.2 Romská minorita a její odlišnosti

Kajanová (2009) uvádí, že v České republice je romská menšina druhou nejpočetnější minoritou po menšině slovenské. Je však menšinou nejproblematictější, zvláště pokud jde o společenskou integraci a vzájemné soužití v rámci většinové společnosti. Pro zlepšení těchto vztahů je třeba vzájemné poznání, pochopení odlišnosti a určitá míra tolerance.

Dle Davidové (2010) je nejvýraznější mladost romské populace, čímž demograficky představuje progresivní typ. V rámci české společnosti dochází k demografickému stárnutí celkového obyvatelstva. To ovšem neodpovídá romské menšině, protože více než 50 % Romů je ve věku do osmnácti let. Osob romského původu v důchodovém věku je relativně málo, což je dané špatným zdravotním stavem, který je následkem specifického životního stylu (Vágnerová, 2008).

Jak zmiňuje Šišková (2001), rozdílné podmínky a zkušenosti ze života Romů ovlivnily rozdílný způsob komunikace. Romové mají například silně vyvinutý smysl pro poznání člověka pouhou intuicí, jako by četli pravdu člověka z jeho nitra. Obrovskou roli v komunikačním stylu Romů hraje empatie. S tím souvisí i další specifikum, čímž je značná senzitivita a vysoký podíl emocí při jednání.

Vágnerová (2008) uvádí, že velmi výjimečnou vlastností je důraz na skupinu a kolektivismus, který jednoznačně převažuje nad jednotlivci. Mají velkou tendenci se sdružovat, obvykle na základě příbuzenských vztahů. Kolektivismus se projevuje i v oblasti domácnosti, kde je všechno užíváno společně. Jelikož je pro Roma tohle normální, nemůžeme se divit, že to

později dělá i v jiném prostředí. Důležitou sociální normou je pro Romy i soudržnost a solidarita.

1.2.3 Romská kultura

Lacková (2002) udává, že Romipen jsou romské zásady chování ve vlastní tradiční komunitě. Je známo, že každá kultura měla jiné tradice. Romové měli také své dané zásady a určitá svá paradigmatata ve vlastní komunitě, která se více či méně odlišovala od vzorců chování v ostatních kulturách. Někteří Romové žili kočovným životem, jiní žili v osadách, avšak všechny romské komunity byly tvořeny buď rodem nebo vícegenerační rozšířenou skupinou. Každá romská komunita měla jisté nepsané zákony a řídila se jimi. Tyto nepsané zákony se mohly lišit, ale většina romských zákonů byla obdobná. Co však měly všechny skupiny společné, byl určitý vůdce nazývaný čhibalo.

Podle Lackové (2002) lidová víra Romů nebo také romské náboženské představy, je spojením prastarých vlivů orientálních kultur a prvků křesťanské víry.

Dle Kováče (2003) v počátcích svého putování Romové procházeli Persií, kde poznali v té době velmi rozšířené náboženské učení manicheismus, které dohromady spojuje náboženské představy gnosticizmu, křesťanství, buddhismu a zoroastrismu. Romové si z Persie odnesli víru, že svět je ovlivňován dvěma protikladnými principy, a to dobrem a zlem, a že úlohou člověka bylo osvobodit se od zla a podpořit vítězství dobra.

Horváthová (2002) uvádí, že v tradiční romské kultuře rolí ženy bylo zůstat v domácnosti, kde obstarávala mimo péči o děti a vaření také samotné potraviny k vaření. Jinak řečeno, starala se o celou rodinu. Žena působila hlavně jako vzor morálky uvnitř rodiny. Mimo to, že vychovávala děti a starala se o budoucnost svého rodu, musela být hlavně věrná svému muži. Romská žena nemohla mít jiného muže. Tento jev zde byl velmi výjimečný a nepřijatelný. V tradiční romské komunitě se přísně dohlíželo na ženu a také na její morální čistotou. U mužů již nebyla nevěra brána tak přísně. Pro nevěru mužů mají Romové jedno přísloví: „Muršes šaj jel šel piraña, al'e romni hin les ča jekh. – „*Muž může mít sto milenek, ale ženu jedinou.*“ (Horváthová 2002).

V případě smrti, dle Lopese (2010), by měl být pohřben se zesnulým i jeho majetek. Pokud se tak nestane, měl by být jeho majetek spálen, zničen nebo diskrétně prodán.

1.2.4 Dnešní pohled na dítě

V případě Vágnerové (2012) chápání pojmu dětství odkazuje k životnímu období, které je mezi kojeneckým věkem a dospíváním.

Vágnerová (2012) rozděluje dětství do níže uvedených fází:

- Kojenecké období do jednoho roku
- Období batolete do tří let
- Předškolní věk do šesti let
- Mladší adolescence do patnácti let
- Starší adolescence do dvaceti let

Podle Vágnerové (2012) končí dětství schopností reprodukce, ale podle Jandourka (2007) je dětství ukončeno sociální možností vlastního odpovědného života. Dle Jenkse (2005) jsou děti také v současnosti předmětem nespočtu projektů a zákonů, které je chrání před fyzickými, sexuálními a morálními hrozbami. Také se dohlíží na jejich správný vývoj a podporují se jejich schopnosti, například inteligence a vzdělanost.

Helus (2009) dále vymezuje základní kvality dětského věku:

- Otevřené prožívání (provázené nebezpečím jeho zranitelnosti)
- Odkázanost (provázené nebezpečím zklamání v druhém člověku)
- Vývojové směřování (provázené nebezpečím jeho deformace)
- Bohatství rozvojových možností (provázené nebezpečím jejich promarnění).

1.2.5 Romské dítě

Dle Řičana (2000) romské dítě v minulosti mělo většinou těžký život. Před šedesáti lety často hladovělo, trpělo zimou nebo se nedožilo dospělosti. Jeho vzdělání bylo většinou na nejlepší úrovni a jeho vyhlídky na lepší život byly nulové. Žilo však ve společenství své velké rodiny, ve kterém platila pravidla považovaná za posvátná, především vzájemná solidarita a ochota dělit se s ostatními. Bylo obklopeno přirozeně projevovanou láskou všech, s nimiž se denně

stýkalo, a žilo v úzkém kontaktu s přírodou. V dnešní době se má romské dítě podstatně lépe v ohledu stravování, vzdělání a lékařské péče. Jelikož už Romové nežijí v duchu své tradiční kultury romského národa, zhoršily se rodinné vztahy v širším společenství, které dítě obklopuje

Dle Davidové (2010) romské děti získávaly a získávají dodnes ve své rodině poznatky pro život, osvojují si pravidla skupinového chování, specifické etické normy a svým způsobem své romství.

Dle Smitha (1997) mají romské děti daleko větší předpoklad na to ukázat, jak být samostatné už od brzkého věku. Nedostávaly žádné fyzické tresty a naučily se, jak číst verbální a neverbální signály od dospělých z jejich komunity.

1.2.6 Výchova romského dítěte

Dle Davidové (2004) je pro Romy rodina základní institucí, která má význam pro jejich socializaci, citový i společenský život. I dnešní romská rodina má stále prvky patriarchální velkorodiny – rodinu většinou tvoří rodiče, ženatí synové, jejich ženy a děti a prarodiče. Rodina nového typu je však více založena na rovnocenném vztahu ženy a muže. Stále zde přetrvává úcta ke starým lidem, které Romové považují za studnu životních zkušeností a moudrosti.

Dále Davidová (2004) zmiňuje, že u Romů, kteří žijí v sociálně vyloučeném prostředí (např. v tradičních romských osadách), nejsou výjimkou partnerské vztahy v brzkém věku, které jsou důsledkem jejich rychlejšího dospívání. Z toho vyplývá, že se zde můžeme setkat i s velmi mladými romskými matkami. Plodnost u Romů je velmi ctěná, proto Romové nepovažují za zvláštní mít rodiny s mnoha dětmi. V současnosti můžeme zaznamenat postupné snižování porodnosti romských žen, i přesto je však míra porodnosti stále vysoká (oproti normě majoritní společnosti).

Dle Bittnerové et al. (2011) je ze strany rodičů běžný respekt k dítěti, a pokud dítě něco chce nebo naopak, tak by se mu mělo vyhovět. Například romské děti nejsou nucené do jídla nebo chodit brzo spát. Fyzicky trestat své děti mohou jen jejich rodiče. Pokud by na ně vztáhl ruku někdo jiný, přerostlo by to v konflikt mezi dospělými. Trest od matky je formou, jak fyzického trestu, tak trestu emocionálního. Výprask od otce přicházel po vážném porušení norem. U dospívajících dětí přechází fyzický trest na křik, zákazy či psychické vydírání.

Dle Vančákové (2008) je péče o děti v romské rodině jiná, než na kterou jsme zvyklí. Romské matky využívají spíš doteky než slova. Osobní kontakt mezi členy rodiny je obecně více dotykový, jsou rádi blízko sebe a nevdí jim mít málo soukromí. Ovšem přísně se dodržují pravidla kontaktu mezi muži a ženami již od raného dětství. Předsudky o častém incestním chování Romů jsou naprosto nepodložené. Jakmile děti dospějí do prepubertálního věku, nesmí členové domácnosti doma chodit ani v pyžamu, a už vůbec ne ve spodním prádle nebo dokonce nazí, to je něco nemyslitelného.

1.3 Romské dítě – vzdělání v České republice

Dle zprávy o stavu romské menšiny (2019) je oblast vzdělávání jedním z nejdůležitějších a nejvíce diskutovaných témat romské integrace. Přesto v této oblasti existují problémy, které velmi narušují možnost získat kvalitní vzdělání romským žákům a studentům. Dle témat vzdělávání (2016) se předmětem kritiky stala reforma, která vstoupila v platnost 1.9.2016, vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, která mění dosavadní přístup k dětem se speciálními potřebami. Základní školy by měly na základě této vyhlášky nejdříve aplikovat podpůrná opatření, a teprve na základě selhání navrhnout přestup do speciální školy.

1.3.1 Mateřská škola

Šotolová (2011) publikuje, že je nutné ve školkách vytvořit atmosféru, která podpoří výchovu těchto dětí, a to:

- Neformálním využitím emocionálního působení romštiny jako mateřského jazyka dětí
 - Tuto zásadu je možné zrealizovat prostřednictvím dobrovolných pracovníků z řad Romů nebo asistentem pedagoga pro sociálně znevýhodněné žáky.
- Vytvářením základů českého jazyka u dětí
- Postupným vytvářením podmínek pro současný rozvoj českého i romského jazyka.

1.3.2 Povinná školní docházka

Dle Balvína (2004) je pro romské dítě (po psychické i sociální stránce) nejnáročnější především počátek povinné školní docházky. V případě, že nenavštěvovalo mateřskou školu, může dítě zažívat šok, protože ve škole na něj působí vlivy, na které nebylo zvyklé z domova. Můžeme hovořit o jiných zvycích, hodnotách a jazyku. Pro učitele to znamená především to, aby respektovali rodinnou výchovu a snažili se na ni navázat – snažit se u dítěte vytvořit pozitivní vztah nejen ke škole, ale i k společnosti. Autor dále zmiňuje, že nezbytnou podmínkou pro školní úspěšnost romského dítěte je klima školy a úroveň vztahů mezi učiteli, rodiči a žáky. Rozhodující roli zde sehrává především osobnost učitele, jeho schopnost navázat s dětmi i rodiči citový vztah, učit české a romské děti žít společně a respektovat základní hodnoty společného života. Jestliže učitel při výchovně-vzdělávacím procesu nerespektuje rodinnou výchovu, pak to vede velmi často k neúspěchu dítěte a k negativním důsledkům, které se mohou promítnout do dalšího života romského žáka.

1.3.3 Speciální školy

V případě Balvína (2004) další možností vzdělávání romských dětí je i škola speciální, která jim však není ze základu určena. Zde je dítě umístěno hlavně kvůli svému sociálnímu a kulturnímu handicapu, kvůli kterému nezvládá nároky běžné základní školy např. kvůli neznalosti českého jazyka. Zařazení žáka do speciální školy se považuje za diskriminující, jelikož po ukončení školy mohou takoví žáci pokračovat jen na praktická odborná učiliště. Absolventi jsou pak zařazováni do nižších kvalifikačních tříd, z čehož plyne nízké uplatnění na trhu práce a následné špatné finanční ohodnocení, čímž se takový člověk dostává do špatné sociální situace.

Podle Farkašové (2005) k tomu, aby dítě bylo zařazeno do speciální ZŠ, je potřeba psychologické vyšetření. U romských dětí se mohou objevit určité problémy, které mohou výsledek poněkud zkreslit. Odborníci by proto měli využívat takové metodiky, které by respektovaly specifika daného etnika, a v kterých by se daly objektivně zachytit skutečné schopnosti a dovednosti dětí. Mezi metodiku, která je zaměřená na vyloučení mentální retardace romských dětí, patří RR screening.

Dle Farkašové (2005) se mezi charakteristiky tohoto vyšetření řadí:

- Je neverbální (zohledňuje tak nedostatečné verbální dovednosti).
- Je časově nenáročný.
- Řešení úloh není časově limitované.
- Materiál při vyšetření představují barevné obrázky (slouží k upoutání pozornosti).
- Vzhledem k nepodnětnému prostředí, v němž vyšetřované romské děti vyrůstají, je obsahově přiměřené.

1.4 Metody a techniky sociální práce s romskou menšinou

1.4.1 Terénní sociální práce

Dle zákona č. 108/2008 Sb., o sociálních službách, je terénní sociální práce poskytována formou sociálních služeb (např. terénní programy a sociálně aktivizační služby pro rodinu s dětmi). Zákon o sociálních službách vymezuje terénní programy jako terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba je určena pro osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny, dále pro uživatele návykových nebo omamných psychotropních látek.

Podle Nedělníkové (2007) je terénní sociální práce jedním ze systému prevence k zabránění sociálnímu vyloučení těchto rizikových skupin osob.

Dle Nedělníkové (2007) služba závazně obsahuje tyto základní činnosti:

- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

1.4.2 Terénní sociální práce ve vyloučených lokalitách

Dle Matouška (2013) je terénní práce v sociálně vyloučených lokalitách vykonávána v přirozeném prostředí ohrožených jednotlivců. Jsou to rodiny nebo skupiny žijící izolovaně, u

nás jsou to nejčastěji Romové. Autor dále zmiňuje, že sociálně vyloučená lokalita je charakteristická chudobou, dlouhodobou nezaměstnaností, nekvalitním bydlením a výskytem společensky nežádoucích jevů, jako jsou například kriminalita, alkoholismus, prostituce nebo gamblerství. Cílem terénní práce je proto zamezit dalšímu sociálnímu propadu klientů, případně zlepšit jejich sociální situaci pomocí poradenství přímo v jejich domácím prostředí.

Dále Matoušek (2013) zmiňuje, že terénní sociální práce nabízí alternativu k ambulantnímu sociálnímu poradenství prostřednictvím terénních pracovníků, kteří poskytují nízkoprahovou, individuální odbornou pomoc v oblasti bydlení, sociálních dávek, zaměstnání, dluhů a vzdělávání.

1.4.3 Skupinové sociální práce

Dle Matouška (2003) sociální práce se skupinou lidí, která má stejné zájmy či cíle, je velmi přínosná. Členové skupiny nemají pocit, že jsou jediní, kdo mají takový problém, mohou si sdělovat zkušenosti a probírat své starosti, čímž získají nové informace.

Jedno z dělení skupin dle Matouška (2003) je dělení na skupiny:

- Podpůrné
- Vzdělávací
- Terapeutické
- Skupiny zaměřené svou činností na dosažení cílů

Dle Kajanové a Urbana (2014) je tento druh sociální práce ideální pro práci s romskou menšinou, protože Romové preferují spíše pohyb ve větších skupinách. To je dáno jejich velkými rodinami, protože jsou zvyklí na přítomnost ostatních členů rodiny a větších skupin blízkých lidí.

1.4.4 Komunitní práce

Komunitní sociální práce představuje dle Navrátila (2003) jeden z nejvhodnějších modelů sociální práce při boji se sociálním vyloučením. Komunitní sociální práce má nespornou výhodu v tom, že je schopna pracovat s širší skupinou lidí – komunitou.

Jak Adams (2013) zmiňuje, základním stavebním kamenem pro práci s Romy je vytvoření vztahu důvěry. Samotný komunitní pracovník ovšem musí ukázat, že má o tuto problematiku zájem a chce být součástí tohoto procesu nejenom profesně, ale i z vnitřního přesvědčení. Romové komunitního pracovníka musí přijmout za „svého“ a musí mu důvěřovat. Musí pocítit, že zájem komunitního pracovníka je opravdový, s čistými úmysly a bez jakékoli snahy někoho k něčemu vést a nutit. Bez vybudování vztahu důvěry nemá žádná metoda sociální práce s Romy šanci.

1.4.5 Úskalí sociální práce s romskou rodinou

Urban (2015), který vychází z vlastní výzkumné činnosti, ale též ze zjištění získaných od sociálních pracovníků pomáhajících romským rodinám, uvádí následující úskalí sociální práce s romskými rodinami:

- **Jazyková bariéra:** V případě práce se členy starších generací mohou sociální pracovníci narazit na problém v komunikaci. Většina romských lidí této generace hovoří pouze romsky.
- **Kastovní systém:** Mezi jednotlivými romskými rodinami mohou panovat vzhledem k příbuzenským poměrům nebo zkušenostem z minulosti možné nesympatie nebo nepřátelství. Jak autor uvádí, není výjimečné, že se sociální pracovník musí při práci s romskými rodinami vypořádávat se značnými potížemi: Klienti mohou žárlit např. i na čas, který sociální pracovník strávil s jinou romskou rodinou.
- **Trpělivost:** Dle autora je trpělivost nutná jak při plánování, tak i při jejím průběhu (trpělivost je nutné mít i s velmi nepatrnými úspěchy, výsledky), především však při komunikaci (je nutné klientům neustále vysvětlovat vše potřebné).

Dle Čepové (2013) se jeví jako velmi problematické i uspořádání sociálních služeb, jejich koncept, ale také spolupráce mezi jednotlivými organizacemi. Romové nezískávají důvěru

jednoduše v institucích. Je tedy pro ně mnohdy obtížně přijatelné přizpůsobit se pravidlům sociální služby. Navíc sociální pracovníci jako zástupci a do určité míry i ochránci svých klientů narážejí na neochotu pomáhat ze strany např. úředníků.

Dle Urbana (2015) sociální pracovník ztrácí důvěru romského klienta v té chvíli, kdy ho nutí k určité aktivitě proti jeho vůli. V první řadě by se měl vyvarovat kritiky dětí romských klientů, protože právě tato oblast je pro Romy pochopitelně velmi citlivá. Dále autor uvádí, že důvěra se ztrácí, pokud sociální pracovník klienta podvede nebo poruší či nedodrží slib. Romům většinou nevádí, pokud jim pomáhá ne-Rom, důležité je však pro ně, aby se jednalo o osobu slušnou a poctivou. Pochopitelná je nutná podmínka pro výkon sociální práce s romskými klienty, a to je nepředpojatost vůči romskému etniku (Urban, 2015).

1.5 Sociálně-právní ochrana dětí

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, upravuje sociálně-právní ochranu dětí a zaopatření zletilých nebo plně svéprávných fyzických osob po zániku pěstounské péče nebo ústavní výchovy.

Dle Matouška (2008) je oddělení sociálně-právní ochrany dětí státní orgán, který je od roku 2003 součástí obecního úřadu obce s rozšířenou působností a zabezpečuje sociálně-právní ochranu dětí.

„Sociálně-právní ochrana dětí představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným, či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním“ (Novotná, Burdová, 2007, str. 19).

Dle Úmluvy o právech dítěte (1991), z hlediska sociálně-právní ochrany dětí můžeme jmenovat:

- Způsobilost každého mít práva
- Právo na život, právo na zdraví
- Právo být chráněn před všemi druhy násilí

- Právo na sjednocení rodiny a na péči obou rodičů a pravidelný styk s nimi
- Právo znát svůj biologický původ a své rodiče
- Právo na výchovu směřující k úctě k lidským právům, svobodám, k rodičům, vlastní kultuře a hodnotám
- Povinnost dbát svých rodičů
- Rodiče a děti jsou si povinni pomoci, podpořit se, ale s ohledem na svou důstojnost.

1.5.1 Vymezení činnosti a působnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí

Mezi práva, povinnosti a činnosti, které vykonává OSPOD, které jsou uvedeny v zákoně 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, patří:

- Vyhledávat ohrožené děti a poskytnout ohroženému dítěti potřebnou pomoc.
- Pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny vedeného na OSPOD, na základě vyhodnocení zpracovat individuální plán ochrany dítěte.
- V zájmu ochrany a pomoci dítěti nebo rodině podat k soudu návrh nebo podnět k zahájení potřebného soudního řízení, konkrétní návrhy jsou vymezeny zákonem.
- Na žádost rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu poskytnout nebo zprostředkovat poradenství při uplatňování nároků na dítě.
- Rozhodovat o výchovných opatřeních, kterými jsou napomenutí, dohled, omezení nebo uložit rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení.
- Vést evidenci a spisovou dokumentaci dětí, kterým je poskytována sociálně-právní ochrana.
- Navštěvovat dítě v obydlí, kde žije, školském zařízení, zdravotnickém zařízení, v zaměstnání nebo jiném prostředí, kde se dítě zdržuje. Kontrolovat jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu o dítě pečují a v jakých sociálních podmínkách dítě žije.

1.5.2 Zařízení sociálně-právní ochrany

Dle zákona č. 359/1999 Sb. Sociálně-právní ochrana dětí jsou zařízeními dle § 39:

- a) zařízení odborného poradenství pro péči o děti
- b) zařízení sociálně výchovné činnosti
- c) zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- d) výchovně rekreační tábory pro děti (Zákon č. 359/1999 Sb. Sociálně-právní ochrana dětí).

1.6 Projekty zaměřené na právní povědomí

1.6.1 Rubikon

Dle Rubikonu je cílem projektu posílit právní povědomí dětí a mládeže. Rubikon chce ukázat právo, jako důležitou součást lidského života, se kterou se dnes a denně setkáváme. Právo zde vystupuje jako něco užitečného, co můžeme využít při řešení problémů, a nikoliv jako nástroj represe namířený proti člověku. Abychom však právo mohli využívat účinně, musíme s ním být v dostatečné míře seznámeni. Cílem projektu je upozornit na vybrané právní normy, formou osvěty prohlubovat znalosti zákonů a vytvářet celospolečenský tlak na jejich dodržování.

Dílčí cíle dle Rubikonu jsou:

- Upozornit vybrané cílové skupiny na problematiku zákazu přístupu nezletilých k sázení
- Zvýšit právní povědomí o zákazu kursového sázení nezletilým do 18 let
- Zabránit dětem a nezletilým v přístupu k sázení
- Rozvíjet jejich kompetenci k zodpovědnému rozhodování

Cílovými skupinami dle Rubikonu jsou:

- Žáci a studenti ZŠ a víceletých gymnázií ve věku 12–16 let - 2. stupeň ZŠ a vybrané ročníky víceletých gymnázií
- Učitelé ZŠ a víceletých gymnázií

- Místní zastupitelé, senátoři, poslanci
- Veřejnost

Formy vzdělávání obsažené v projektu Rubikon:

- Vzdělávací semináře pro učitele
- Vzdělávání žáků na školách
- Postupová soutěž
- Výzkumná činnost ke zjištění předpokládaného stavu
- Kampaně na podporu dodržování právních norem
- Spolupráce s tvůrci zákonů

Tento projekt proběhl ve školním roce 2010/2011 na 114 školách Plzeňského, Jihomoravského a Zlínského kraje (Rubikon).

1.7 Projekty realizované v Jihočeském kraji – Ajaxův zápisník

Tento projekt Policie ČR je realizován od roku 2002 a probíhá neustále. Je určen žákům 2. tříd základních škol. Jedná se o preventivní projekt, jehož cílem je zvyšovat právní povědomí u dětí mladšího školního věku. Průvodce jim dělá policejní pes Ajax.

Dle Policie ČR je cílem projektu v první řadě prevence kriminality páchané dětmi, ale i na dětech. Dále pěstování bezpečného chování cílové skupiny a upozornění na nebezpečnost návykových látek. Ale i snaha o posílení důvěry v Policii ČR tím, že ukazují dětem policejní práci, a rovněž osvěta dopravní výchovy.

Podle Policie ČR je pozitivní stránkou projektu změna chování dětí. Zlepšení chování a jednání žáků ve škole i mimo ni, a hlavně zvýšení zájmu dětí o dění kolem sebe – především si všímají okolí při pobytu na ulici. V neposlední řadě také zvýšení právního vědomí dětí a vylepšení názoru na práci policistů (PČR).

2 Cíl práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

Zjistit situaci právního povědomí u romských dětí školního věku.

2.2 Hypotézy

H1: S věkem se zvyšuje právní povědomí.

H2: Dívky dosahují vyšší konceptualizace ve srovnání s chlapci.

3 Metodika

3.1 Metodika výzkumu právního povědomí u romských dětí

Výzkumným nástrojem se stal mezinárodní dotazník zjišťující právní povědomí vytvořený prof. Gary Meltonem a jeho týmem v Jižní Karolíně. Dotazník byl přeložen do mnoha světových jazyků, a díky tomu je tu možnost mezinárodního srovnání. K tomuto nástroji byly přidány další otázky zabývající se přiznáváním práv a povinností dětem i dospělým. Doplnující otázky pro děti navrhli doc. PhDr. Jiří Kovařík, Ph.D. a prof. Jiří Dunovský. Metodou pro výzkum se stal řízený rozhovor (částečně standardizovaná metoda). Rozhovor je veden individuálně s každým dítětem a trvá přibližně třicet pět minut. Začínalo se s obecnými otázkami (např. „Co je to právo?“, „Kdo má práva?“, „Mají děti práva?“ atd.), k jednotlivým odpovědím na otevřené otázky bylo nutné přiřadit číselné kódy podle vytvořených kategorií. Druhou částí dotazníku jsou situace (celkem 12 krátkých příběhů), v nichž děti hrdinovi situace právo přiznávaly, či nikoliv. Třetí částí byly série otázek, které se týkaly přiznávání práv a povinností dětem i dospělým (tazatelé podle dětských odpovědí kroužkovali ano, či ne). Jako příklad mohou sloužit následující otázky: „Má desetileté dítě právo ukrást něco, když to nikdo nevidí?“, „Má dospělý člověk povinnost mlčet o tom, co se děje doma?“ (celkem 48 otázek, viz příloha 1).

3.2 Výzkumný soubor

Výzkumným souborem se staly romské děti ze základních škol v Českém Krumlově a v Českých Budějovicích od 1. do 9. třídy. Celkem se stalo výzkumným souborem 93 dětí, chlapců bylo 40 a dívek 53.

Tab.1: Rozdělení respondentů podle tříd

Zdroj: Vlastní výzkum (2022), zpracováno v SPSS verzi 26,0.

Rozdělení podle tříd	Počet	Procenta
1	12	12,9 %
2	8	8,6 %
3	13	14 %
4	10	10,8 %
5	12	12,9 %
6	13	14 %
7	10	10,8 %
8	8	8,6 %
9	7	7,5 %
Celkem:	93	100 %

Tab.2: Rozdělení respondentů podle pohlaví

Pohlaví	Počet	Procenta
Chlapec	40	43 %
Děvče	53	57 %
Celkem:	93	100 %

Zdroj: Vlastní výzkum (2022), zpracováno v SPSS verzi 26,0.

3.3 Použité statistické testy

Data získaná z výzkumů byla vyhodnocena prostřednictvím statistického programu SPSS 26.0 – Statistical Packet for Social Sciences.

Použitými statistickými testy byly:

- Test chí kvadrát
- Fisherův přesný test
- Kendallový tau_b.

3.4 Operacionalizace pojmů

Právní povědomí

Právní povědomí je v bakalářské práci zkoumáno pomocí standardizovaného nástroje prof. G. Meltona, který umožňuje získat hodnoty konceptualizace a znalost práva (situace). Dále pomocí obecných otázek a tzv. doplňujících otázek na práva a povinnosti u desetiletých dětí a dospělých (viz. příloha 1).

Věk

Věk je v této bakalářské práci zjišťován pomocí dotazování respondentů na to, do jaké třídy základní školy chodí a kolik je respondentům let v den zahájení polořízeného rozhovoru.

Pohlaví

Pohlaví je v této bakalářské rozděleno na dvě pohlaví – muž a žena. Na pohlaví se v bakalářské práci hledí v případě odpovědí respondentů, kde se zkoumá konceptualizace.

Konceptualizace

H1: S věkem se zvyšuje právní povědomí.

Respondenti byli rozděleni do 3 skupin (předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk).

Hypotéza č. 1 bude testována pomocí porovnávání odpovědí dětí na uzavřené otázky, mezi něž patří: otázka č. 1 „*Co je to právo?*“, otázka č. 3 „*Mají děti práva?*“, otázka č. 4 „*Měly by děti mít práva?*“.

H2: Dívky dosahují vyšší konceptualizace ve srovnání s chlapci.

Hypotéza č. 2 bude testována pomocí porovnávání odpovědí na 12 modelových situací (viz. příloha 1) s ohledem na pohlaví a úroveň konceptualizace.

3.5 Průběh výzkumu a sběr dat

Výzkum byl realizován v měsících březen až květen 2022. Pomocí sociálních sítí byli kontaktováni rodiče dítěte, se kterými se domluvila schůzka s vyhovujícím termínem. Každé dítě a jeho rodiče byli seznámeni s existencí výzkumu, jeho cíli a metodami. Ze začátku byl problém se s respondenty setkat kvůli koronavirové epidemii. Dále se také stalo, že schůzka byla domluvena a pak se následně na schůzku nedostavili z důvodu nedostatku času. Sbíráni dat bylo velmi obtížné, protože i když to děti ze začátku bavilo, nakonec došly do fáze, že nad odpověďmi ani nepřemýšlely a odpovídaly tak rychle, jen aby to už měly za sebou. Vzhledem k neplnoletosti informantů ze skupiny dětí, byl zajištěn souhlas s účastí na výzkumu oprávněnou osobou. Veškerí informanti byli seznámeni s cílem výzkumu a jeho využitím již při prvním kontaktu. Poté znovu před vykonáním rozhovoru. Pro největší pohodlí dítěte vybíral místo konání rodič. Rozhovory trvaly přibližně 20-30 minut.

Pro obtížnost sběru dat byla zvolena metoda „snowball sampling“, a to zejména pro nutnost zajistit souhlasy rodičů. Romští rodiče během rozhovoru prohlásili, že jsou Romové či mluvili romsky – tím bylo vždy zajištěno, že se jedná o děti romské národnosti.

Oslovit školy by bylo velmi problematické, protože nejsou schopny identifikovat romské děti – nemají právo tyto informace předávat a bylo by problematické zajistit souhlas zákonných zástupců.

3.6 Rizika výzkumu

Výzkum u romských dětí se potýká s problematikou nereprezentativnosti. Neznáme základní soubor Romů žijících v ČB a ČK – nemůžeme tedy stanovit reprezentativní počet. Zároveň je díky identifikaci romské národnosti nemožné volit školy náhodně. Jediný možný způsob sběru dat se jevil „snow ball sampling“. Tento typ výběru má však svá rizika a omezení – skupina romských dětí může vykazovat podobné rysy – díky doporučení v rámci snow ball sampling. Zjištěné závěry nelze zobecnit na všechny romské děti, přinášejí pouze dílčí zjištění.

3.7 *Analýza dat*

Data získaná z polostrukturovaných rozhovorů jsou zpracována deskriptivní statistikou v SPSS verzi 26 a vybranými statistickými testy (viz kapitola 3.3).

3.8 *Etika*

Všechny osobní údaje byly v rámci bakalářské práce zpracovány v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady EU 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES. Informanti byli během komunikace, která předcházela samotnému rozhovoru, seznámeni s podstatou výzkumného šetření a využití získaných dat pouze za účelem bakalářské práce. Taktéž byli seznámeni s naprostou dobrovolností a anonymitou. Vše jim bylo opětovně vysvětleno před začátkem rozhovoru, s kterým ústně i písemně souhlasili před jeho zahájením. Osobám bylo zajištěno GDPR. V bakalářské práci nejsou zmíněna jména informantů, přesná místa jejich bydlišť nebo zaměstnání a podepsané informované souhlasy budou po obhajobě práce znehodnoceny. Informanti měli právo neodpovídat na položené otázky nebo rozhovor v průběhu přerušit a odmítnout.

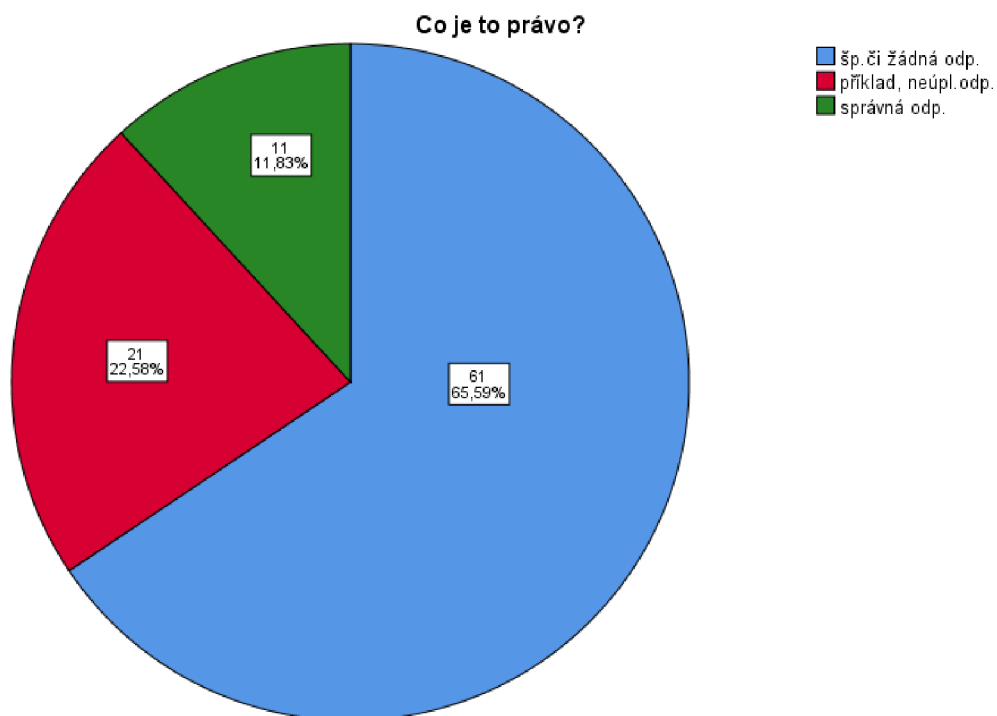
4 Výsledky

4.1 Výsledky výzkumu právní povědomí u romských dětí podle Meltona

4.1.1 Obecné otázky

- 1. Co je to právo?

Graf 1 – Vyhodnocení obecné otázky č.1

Zdroj: Vlastní výzkum (2022), zpracováno v SPSS verzi 26,0.

Romské děti na otázku č. 1 „Co je to právo?“ v 65,59 % uvedly špatnou, či žádnou odpověď. Ve 22,58 % uvedly příklad nebo neúplnou definici a v 11,83 % správnou odpověď.

- **2. Kdo má práva?**

Tabulka 3 – Vyhodnocení obecné otázky č.2

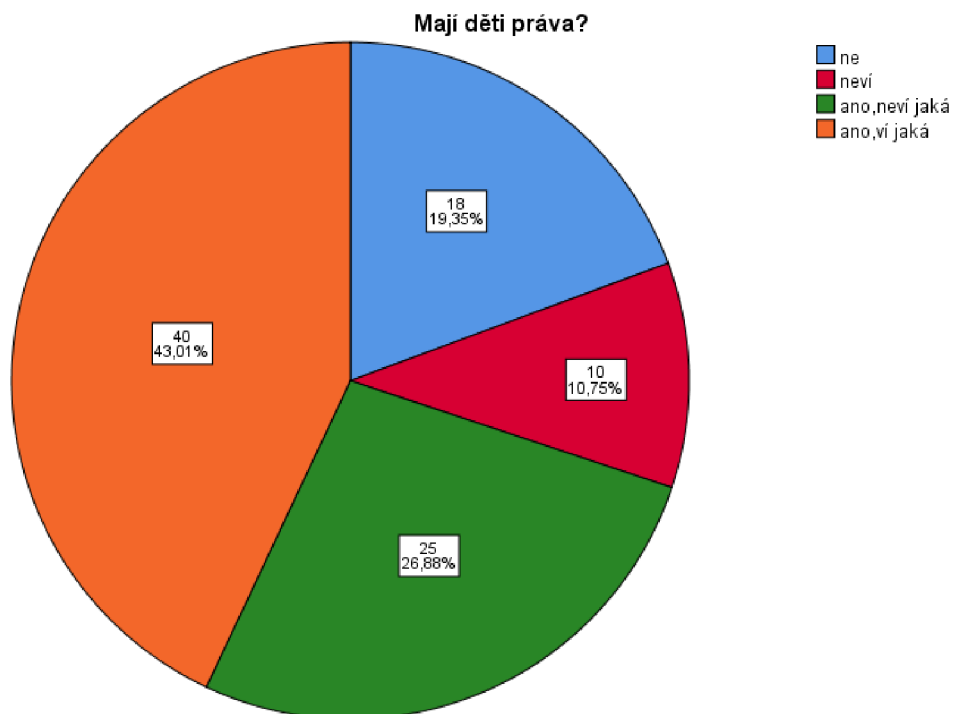
Kdo má práva?	Počet	Procenta
Dosp. autority	6	6,1 %
Všichni, každý, lidé	24	24,2 %
Prezident	7	7,1 %
Vláda, politici	1	1 %
Vláda, prezident	5	5,1 %
Neví	17	17,2 %
Děti	2	2 %
Dospělí	12	12,1 %
Děti+dospělí	7	7,1 %
Zvířata+lidi	1	1 %
Rodiče	13	13,1%
Jiní	2	2 %
Policie	2	2 %
Celkem:	99	100,0 %

Zdroj: Vlastní výzkum (2022), zpracováno v SPSS verzi 26,0.

Romské děti na otázku č.2 „Kdo má práva?“ tvrdily ve 24,2%, že mají práva všichni lidé. Druhou nejčastější odpovědí se 17,2% byla varianta „Nevím“ a třetí nejčastější odpověď, kterou zvolilo 13,1% dotazovaných, byla odpověď „Rodiče“. Čtyři pětiny dětí z výzkumného souboru uvádí, že práva mají všichni.

- **3. Mají děti práva?**

Graf 2 – Vyhodnocení obecné otázky č. 3

Zdroj: Vlastní výzkum (2022), zpracováno v SPSS verzi 26,0.

Na otázku č. 3 „Mají děti práva?“ odpovědělo 69,89 % respondentů, že ano; dokonce byli někteří schopni uvést i správný příklad dětského práva. Ve 26,88 % odpovědí bylo označeno ano, ale nebyl zde správný příklad dětského práva. Z analýzy vyplývá, že 43,01 % dotazovaných dětí ví, že mají práva, a jaká to jsou.

- **4. Měly by mít děti práva?**

Tabulka 4 – Vyhodnocení otázky č. 4

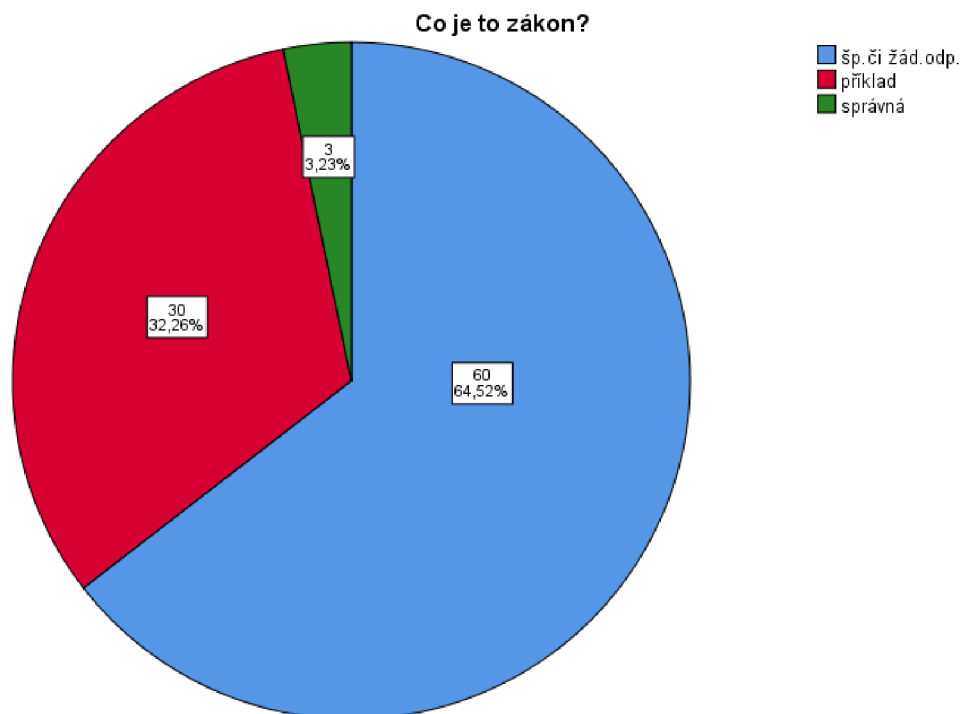
Měli by děti mít práva?	Počet	Procenta
Ne	15	15,2 %
Neví	9	9,1 %
Ano, neví jaká	29	29,3 %
Ano, ví jaká	46	46,5 %
Celkem:	99	100 %

Zdroj: Vlastní výzkum (2022), zpracováno v SPSS verzi 26,0.

Otázka č. 4 „Měly by mít děti práva?“ je určena především pro ty děti, které na předchozí otázku odpověděly záporně a byla to spíše otázka rozšiřující. Na tuto otázku odpovědělo 46,5% respondentů, že děti by měly mít práva a ví jaká. I zde se objevuje vysoké procento správných odpovědí a to 75,8%.

- 5. Co je to zákon?

Graf 3 – Vyhodnocení otázky č. 5

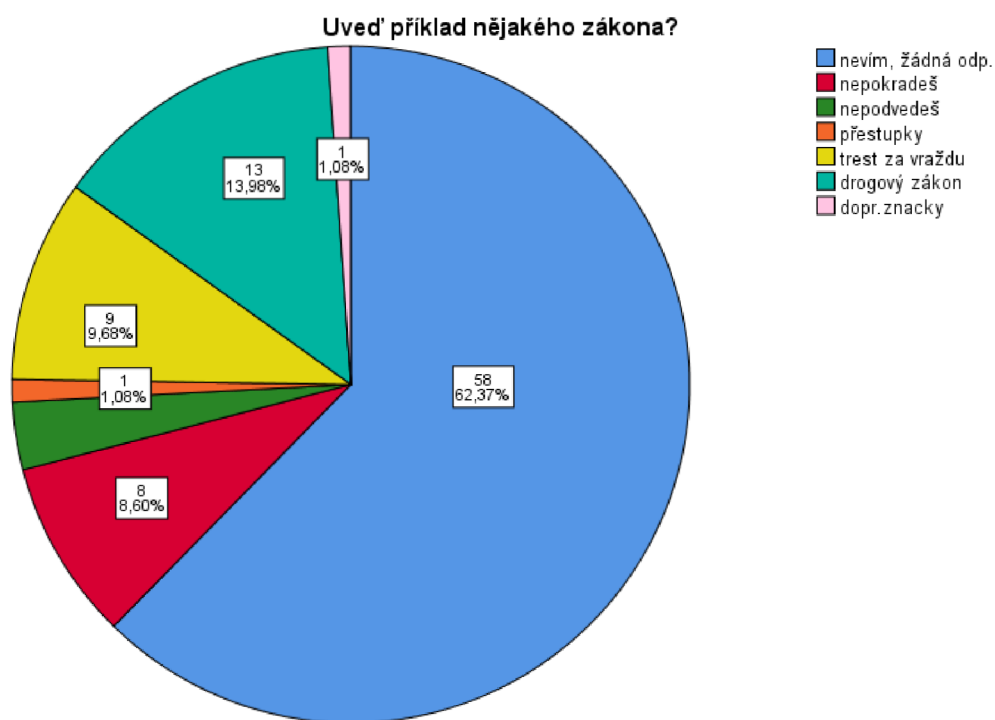

Zdroj: Vlastní výzkum (2022), zpracováno v SPSS verzi 26,0.

V otázce č. 5 „Co je to zákon?“ 64,52 % dětí odpovědělo špatně nebo neodpovědělo vůbec, 32,26 % dětí odpovědělo příkladem a 3,23 % správně. I zde jsou děti schopné si pod pojmem zákon představit nějakou konkrétní činnost (její zákaz či povolení).

- 6. Uved' příklad nějakého zákona?

Graf 4 – Vyhodnocení otázky č. 6

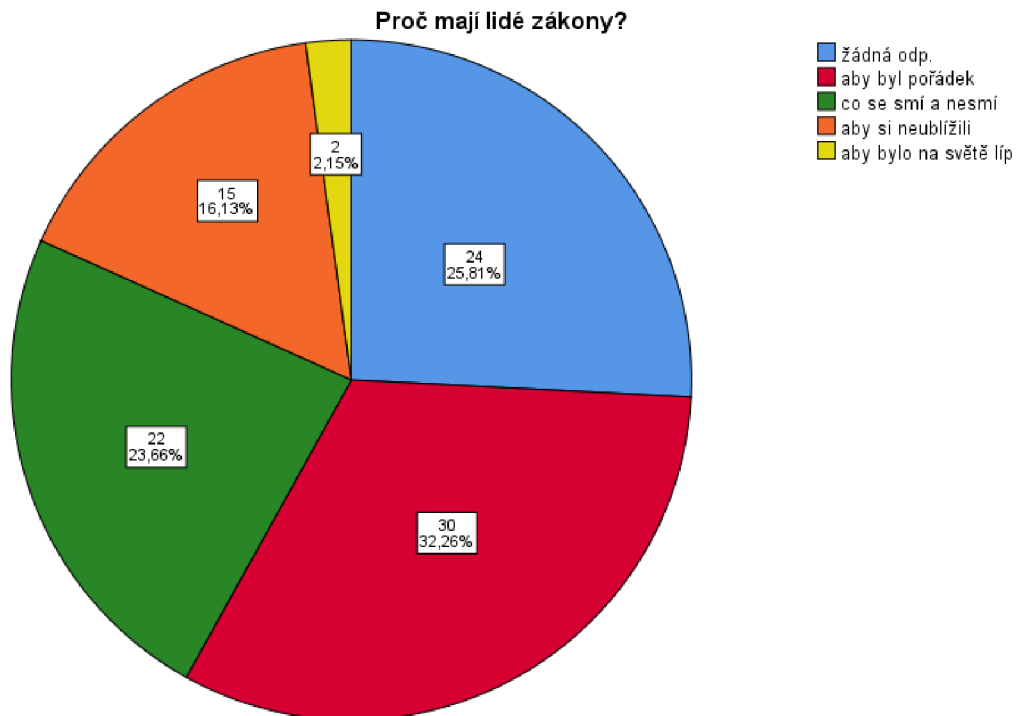

Zdroj: Vlastní výzkum (2022), zpracováno v SPSS verzi 26,0.

Na otázku č. 6 „Uved příklad nějakého zákona?“ 62,37 % dětí odpovědělo, že neví nebo neodpověděly vůbec. V druhém nejvyšším počtu 13,98 % respondenti uvedli drogový zákon a těsně za ním s 9,68 % byl trest za vraždu.

7. Proč mají lidé zákony?

Graf 5 – Vyhodnocení otázky č. 7

Zdroj: Vlastní výzkum (2022), zpracováno v SPSS verzi 26,0.

V případě otázky č. 7 „Proč mají lidi zákony?“ Jedna třetina dětí 25,81 % neodpověděla vůbec, 32,26 % respondentů uvedlo, že důvod existence zákonů je touha po tom, „aby byl pořádek“. Dalších 23,66 % respondentů tvrdí, že zákony jsou potřeba k tomu, aby lidé věděli, co smí a co nesmí dělat. Zbýlých 16,13 % patřilo tomu, aby si lidé neublížovali a 2,15 % tomu, aby bylo na světě lépe.

4.1.2 Modelové situace

- **1. Situace - „Školní záznamy“**

V rámci první situace „školní záznamy“ 60,2 % respondentů přiznává Pepíkovi právo na nahlížení do „karty o něm“. Pouze 29 % dětí mu právo odpírá. Z hlediska konceptualizace, tak 12,9 % dětí pojímá danou situaci z hlediska spravedlnosti a 68,8 % uznává autoritativní rozhodnutí učitelky. Vysoké procento dětí si je v nastíněné situaci vědomo svého práva.

- **2. Situace – „Svěření do péče“**

Analýza druhé situace „svěření do péče“ ukazuje, že 84,9 % dětí si je vědomo práva Marie vyjádřit se, s kým by si přála žít po rozvodu. Pouze 9,7 % respondentů se domnívá, že hrdinka příběhu nemá právo se rozhodnout, s kým bude žít. Rozbor pojmového vnímání práva (tzv. konceptualizace) vypovídá, že 64,5 % nahlíží na danou situaci z hlediska spravedlnosti. Pouze 24,7 % si myslí, že by za Marii měla rozhodnout nějaká autorita. I zde je opět velmi vysoké procento dětí, které si jsou vědomy svého práva v případě rozvodového řízení.

- **3. Situace - „Výběr předmětů“**

Rozbor třetí situace „výběr předmětů“ vypadá následovně: 61,3 % dětí se domnívá, že by si Jana neměla vybírat předměty, na které chce chodit. Skoro třetina (30,1 %) dotázaných jí naopak dané právo přiznává. Pro objasnění je možné se podívat na úroveň konceptualizace, kde 10,8% dětí pojímá danou situaci spravedlivě; v 52,7 % má za Janu rozhodnout nějaká autorita (škola).

- **4. Situace - „Odmítnutí injekce“**

V rámci čtvrté situace „odmítnutí injekce“ 66,7 % respondentů odpírá lékaři možnost Petru přinutit, aby si nechala dát injekci, jen 18,3 % dětí by mu přinucení povolilo. Úroveň konceptualizace ukazuje, že polovina dětí (52,7 %) nachází spravedlivé řešení, dokonce jeden respondent hovoří v abstraktních pojmech.

- **5. situace - „Lékařská péče“**

V případě páté situace „lékařská péče“ výzkum ukazuje, že 80,6 % dotázaných přiznává Kubovi právo na bezplatné lékařské ošetření. 62,4% dětí dosahuje druhého stupně úrovně konceptualizace (spravedlnosti).

- **6. Situace – „Marek časopis“**

Z rozboru šesté situace „Marek časopis“ je zřejmé, že 50,5 % respondentů nepřiznává Markovi právo na publikaci povídky, kterou chce ředitel zakázat, 28 % dětí by však Markovu povídku otisknout nechalo. V rámci úrovně konceptualizace je zřejmé, že 38,7 % dětí uznává autoritu ředitele, skoro 50 % dětí na otázku nedokázalo odpovědět v případě konceptualizace.

- **7. situace – „Hraní na hřišti“**

Rozborem sedmé situace „hraní na hřišti“ zjišťujeme, že 91,4 % dotázaných přiznává Míšovi a Davidovi právo si hrát. Hodnocení konceptualizace nastiňuje, že 68,8 % respondentů pojímá danou situaci spravedlivě a 9,7 % se dokonce vyjadřuje v abstraktních pojmech (mají právo tam zůstat a hrát si). V této oblasti dosahují romské děti výborných výsledků, většina si uvědomuje své právo na hru.

- **8. situace – „Volba prezidenta“**

Z analýzy osmé situace „volba prezidenta“ vyplynulo, že 67,7 % respondentů se domnívá, že děti by neměly mít právo volit prezidenta. Hodnocení úrovně konceptualizace ukazuje, že 51,6 % nechává tuto volbu na nějaké dospělé autoritě (děti tomu nerozumí, jsou příliš malé, nezajímají se o to).

- **9. situace - „Možnost pracovat“**

V rámci deváté situace „možnost pracovat“ se 52,7 % dětí domnívá, že Lucka by neměla mít právo pracovat, kdy chce, naopak 28 % dětí si myslí, že Lucka by toto právo mít měla. Úroveň konceptualizace nám opět odhaluje, že 52,7 % respondentů nechává toto rozhodnutí na nějaké autoritě.

- **10. situace – „Právo na soukromí“**

Z rozboru desáté situace „právo na soukromí“ nám vyplývá, že 51,8 % dotázaných nepřiznává rodičům právo přečíst si Bětčin osobní deník. Hodnocení úrovně konceptualizace je následující: 35,5% pojmá dané právo z hlediska spravedlnosti a 51,6 % z hlediska autority.

- **11. situace – „Spravedlivý proces“**

Analýza jedenácté situace „spravedlivý proces“ ukazuje, že 75,3 % dětí přiznává Tomášovi právo nejdříve vše vysvětlit a pak být potrestán podle zavinění. 45,2 % dotázaných na tuto situaci pohlíží z hlediska spravedlnosti.

- **12. Situace - „Návštěva lékaře“**

Rozborem dvanácté situace „návštěva lékaře“ zjišťujeme, že 41,9 % respondentů přiznává Honzovi právo na návštěvu lékaře, i když si to jeho rodiče nepřejí. V rámci analýzy úrovně konceptualizace zjišťujeme, že 45,2 % dotázaných pojmá řešení spravedlivě a 29 % dotázaných hovoří spíše o autoritě. 4.1.3 Přiznávání práv dětem i dospělým.

4.1.3 Přiznávání práv dětem i dospělým

Tab. 5a: Práva dětí a dospělých z pohledu romských dětí

Práva	Desetileté dítě	Dospělý
Říci nahlas, co si myslí	81,7 %	98,9 %
Lhát, když je to pro ně výhodné	16,1 %	7,5 %
Pít alkoholické nápoje	0 %	97,8
Jezdit sám ve výtahu	96,8 %	96,8 %
Opisovat a podvádět, když si neví rady	4,3 %	29 %
Žít se svou vlastní rodinou	95,7 %	97,8 %
Ukrást něco, když to nikdo nevidí	3,2 %	3,2 %
Hrát si, když má volný čas	93,5 %	96,8 %
Uhodit toho, kdo ho urazí	28 %	47,3 %
Dívat se na televizi, kdy se mu zachce	67,7 %	95,7 %
Na bezplatné lékařské ošetření	90,3 %	97,8 %
Vždy prosadit, co se mu zachce	60,2 %	90,3 %

Zdroj: Vlastní výzkum (2022), zpracováno v SPSS verzi 26,0.

Zde u práv můžeme vidět, že respondenti nejčastěji odpovídali, že desetileté dítě má právo na to jezdit samotné ve výtahu (96,8 %), právo na to žít se svou vlastní rodinou (95,7 %) a třetí nejvyšší procento (93,5 %) je právo hrát si, když má volný čas. V případě alkoholických nápojů nebo krádeže, když to nikdo nevidí, jsou procenta velmi nízká, což je velmi dobře. V případě dospělých z pohledu respondentů, tak nejvyšší procento (98,9 %) má právo říct nahlas, co si myslí nebo žít se svou vlastní rodinou. Nejnížší procenta jsou u lhaní a opisování.

Tab. 6a: Povinnosti dětí a dospělých z pohledu romských dětí

Povinnosti	Desetileté dítě	Dospělý
Poslouchat své rodiče	100 %	90,3 %
Udělat cokoliv, co mu řekne někdo starší	73,1 %	64,5 %
Pomoci tomu, kdo je v nesnázích	95,7 %	98,9 %
Poslechnout pokyny policie	100 %	96,8 %
Oznámit, když někdo ubližuje dítěti	95,7 %	95,7 %
Mlčet, když ho někdo trestá	19,4 %	35,5 %
Ošetřit člověka, kterého porazí na kole	100 %	90,3 %
Říci nahlas, že se mu něco nelíbí	93,5 %	97,8 %
Nemluvit o tom, co se děje doma	86 %	88,2 %
Dát každému to, oč si řekne	32,3 %	19,4 %
Vždycky sníst všechno to, co má na talíři	54,8 %	53,8 %
Vždycky prosadit svou	77,4 %	79,6 %

Zdroj: Vlastní výzkum (2022), zpracováno v SPSS verzi 26,0.

V případě povinností desetiletých dětí, které respondenti uváděli, tak nejvyšší procento (100 %) je u povinnosti poslouchat své rodiče, poslouchat pokyny policie (100 %) nebo ošetřit člověka, kterého porazili na kole (100 %). Nejnižší procenta jsou u povinnosti mlčet, když ho někdo trestá (19,4 %), nebo u povinnosti dát každému, oč si řekne (32,3 %). To jsou velmi dobré výsledky. U dospělých respondenti uváděli, že mají největší povinnost pomoci tomu, kdo je v nesnázích (98,9 %), nebo říci nahlas, že se jim něco nelíbí (97,8 %). Nejnižší procenta jsou u povinnosti dát každému to, oč si řekne (19,4 %) nebo mlčet, když ho někdo trestá (35,5 %).

5 Diskuse

Bakalářská práce se zabývá tématem právního povědomí romských dětí. Cílem bakalářské práce bylo zjistit právní povědomí romských dětí ve školním věku. K dosažení stanovaného cíle byl použit dotazník prof. G. Meltona přeloženým doc. PhDr. Jiřím Kovaříkem, Ph.D.

S rodiči romských dětí se podařil navázat kontakt již během koronavirové epidemie (začátek roku 2022). Komunikace velmi pokulhávala, protože se kvůli této epidemii sejít nechtěli a častokrát ani neodepisovali nebo nezvedali telefony. Měli strach, že by se jejich děti mohly nakazit. Byla tu myšlenka udělat rozhovor online, ale také to nebyla nejjednodušší cesta, protože udržet pozornost dítěte před počítačem v případě kladení otázek, kterým nerozumí, bylo velmi obtížné. Často byl problém s připojením nebo s tím, že jim právě zařízení nefunguje. Stávalo se také, že zařízení neměli doma, z čehož vyplývá, že výzkum přes on-line komunikační kanály nebyl možný.

Oproti výzkumu Dvořákové et al. (2004) se výzkumu zúčastnilo nejvíce dětí v mladším školním věku. Tyto děti se nezvládnou dlouho soustředit, a proto se častokrát stalo, že rozhovor musel být přerušen. Pokračovalo se v něm až po znovu nabytí pozornosti.

Zajímavé je, že žáci zmiňovali často u otázky číslo 2. prezidenta a vládu (13,2 %). Podobné odpovědi byly i u výzkumech například J. Brophyho a J. Allemana (2002) nebo Hees a Tomey (1967), kde hlavní osobou, která je dětmi zmiňována v souvislosti s pravidly a zákony, bývá prezident. Je možné, že změna vychází ze situace kolem covidu, kdy se v médiích objevovalo, že různá opatření stanovuje právě vláda, a žáci si tedy začali spojovat vládu s tvorbou pravidel a jejich vymáháním.

Mají děti práva? Takto se ptala otázka číslo 3. Zde se respondenti vyjádřili následovně. To, že děti mají povědomí o svých právech, se domnívá 69,89 % respondentů. Například Šachtová, která prováděla výzkum (2009), uvádí, že děti mají nedostatečné právní povědomí. Dále uvádí, že z odpovědí je patrné, že jsou jim předkládány pouze obecné informace v rámci předmětů občanská výchova či rodinná výchova. Stejskalová (2008) také potvrzuje, že je stále potřeba zaměřovat se na intervenci u dětí.

Otázka číslo 4 se ptá, jestli by děti měly mít práva. Tato otázka má charakter spíše rozšiřující. V případě správných odpovědí se respondenti vyjádřili tak, že v 75,8 % ví, že by děti měly mít práva a v 46,5 % i ví jaká. Téměř stejný počet dětí 76,7 % se objevil u výzkumu Pazlarové (2008).

Také Stejskalová dokládá, že ve svém výzkumu (2008) ke své disertační práci (Implementace dětských práv a právního povědomí u dětí školního věku a vzdělávací kurz v oblasti dětských práv formou e-learningu) zaznamenala vyšší počet abstraktních odpovědí, kdy respondenti definovali zákon pomocí abstraktních pojmů ve smyslu: Zákon je soubor pravidel, podle kterých se lidé musí řídit.

Dětem bylo k posouzení předloženo 12 konkrétních situací, ke kterým se měly vyjádřit. Odpovědi byly hodnoceny ze dvou hledisek. Prvním bylo přiznání či nepřiznání práva dítěti v dané situaci a druhým míra schopnosti argumentovat vyjádřený postoj – míra konceptualizace.

V případě první modelové situace, kde se dítě rozhoduje, zda Pepík má nárok nahlédnout do dokumentace, respondenti odpovídají následovně. To, že Pepík má právo nahlédnout do své složky si myslí 60,2 % respondentů. Zde byla dosažena hladina významnosti i Fisherovým přesným testem $<0,001$. Nepatrně více dětí 69,8 % odpovědělo stejně ve výzkumu Pazlarové (2008).

Kovařík (2001) do dotazníku podle prof. G. Meltona vytvořil seznam povinností. Jak můžeme říct z výsledků výzkumu, respondenti nejčastěji souhlasili s povinností dětí poslouchat rodiče, pomoci tomu, kdo je v nesnázích, ošetřit osobu, kterou porazí na kole a poslouchat pokyny policie. Tyto odpovědi jsou téměř 100 %. V situaci „mlčet, když někoho trestá“ odpovědělo dle výzkumu jen 19,4 % dotazovaných, že je to jejich povinnost. Výrazně větší množství (32,4 %) respondentů tvrdí, že je povinností „dát každému, oč si řekne“. U dospělých respondenti přiznávali téměř 100 % povinnosti v situacích jako bylo pomoci někomu, když je v nesnázích nebo v potřebě bránit se, když se mi něco nelíbí.

Odpovědi dětí na výroky vztahující se k právům desetiletého dítěte vypadaly následovně. U většiny situací děti odpovídaly v souladu se "slušným vychováním" a očekáváním výzkumníků. Dítě nemá právo pít alkohol, opisovat, lhát či krást. Naopak drtivá většina si myslí, že má právo žít s rodinou nebo si hrát. Více než 80 % dětí se domnívá, že mají právo říci nahlas, co si myslí, a dle 96,8 % dotazovaných i právo jezdit samy ve výtahu. U výzkumu Kovaříka (2001) je zase počet odpovědí 75,8 %, že mají právo jezdit výtahem je vyšší. Kdežto ve výzkumu Pazlarové (2008) si děti ve 25,4 % myslí, že nemají právo jezdit samotné ve výtahu. Zde je vidět patrný rozdíl. U práva hrát si, když má volný čas, respondenti odpovídali v 93,5 %, že právo mají. Právo hrát si přiznává podle výzkumu Kovaříka (2001) 94,8 % respondentů, zatímco podle výzkumu Stejskalové (2005) je to už 95,5 % dotazovaných.

Reakce dětí na modelové situace se do značné míry shodují s celkovými výsledky. Děti nejčastěji a velmi silně podpořily právo vyjádřit se ke své životní situaci (Marie – rozvod), právo na bezplatné lékařské ošetření (Kuba – úraz), právo na obhajobu (Tomáš – po škole), právo na rovný přístup (Míša – hřiště). Ve druhé skupině, ve které právo přisoudila alespoň polovina dětí, se ocitly stejně jako u celého souboru situace zaměřené na právo na informace (Pepík – karta), právo na soukromí (Bětko – deník) a právo na svobodu slova (Marek – povídka). Nejméně děti přiznávaly právo v následujících situacích Petra – injekce a Lucka – práce.

Pazlarová (2008) došla ve své disertační práci k potvrzení hypotézy, kde zkoumala, jestli věk má významný vliv na úroveň právního povědomí dětí. Zde se naše výsledky shodují. Znamená to zřejmě, že základy právního povědomí se u dětí ukazují dříve než schopnost ho verbalizovat, a to již v mladém věku.

Kovařík ve svém výzkumu z roku (2001) potvrzuje předpoklad prof. G. Meltona, že věk je při chápání základních právních pojmů (pojem právo a zákon) jedním z nejvýznamnějších faktorů. Avšak respondenti z výzkumu Mgr. Jany Stejskalové Ph.D. z roku (2008) mají na nižší věkové úrovni (třetí, čtvrté třídy) vyšší znalosti než u pana Kovaříka, zatímco ve vyšších třídách k větším rozdílům nedochází.

Velký problém je v tom, že v rámci školní docházky se žáci s tématem práva seznámí blíže až v prostředí středních škol. V tomto případě je to velmi pozdě. Dle Kachlíka et al. (2003) by měla primární prevence probíhat již od útlého věku pomocí nespécifických informací, jak již vyplývá ze samotných metodických pokynů a preventivních programů. Ale právě pro mladé lidi je alespoň základní přehled o některých zákonech nezbytný k tomu, aby byli schopni přemýšlet o následcích svého mnohdy protiprávního jednání. Proto formou diskuse je zde doporučení, že by se v rámci školního vzdělávacího programu mohlo více zařadit vnímání a vysvětlení toho, co je právo.

Savický (1994) ve svém příspěvku uvádí: „*Neučte lidským právům, vychovávejte člověka vědomého si svých práv a uvědomujícího si, že bez vlastní odpovědnosti mu jeho práva nebudou nic platná, protože může snadno přijít o život při narůstající nezodpovědnosti vlastní i šesti miliard jeho bližních pozemšťanů.*“ Toto je přiměřený podnět k tomu, jak pracovat s mladou generací na tématu práv a povinností člověka.

Většina provedených výzkumů na ZSF JU byla aplikována na děti. A však Stanislavová (2012) ve své diplomové práci zkoumala, jaký názor na tuto problematiku mají Ti, kteří dětem tyto informace předávají, tedy pedagogové a také další povolání, která nějakým způsobem pracují s dětmi. Jak uvádí Průcha (2002), pedagogika – pedagogové, vychovávají a vzdělávají člověka, a to především dítě s cílem je poznat a aplikovat takové metody, které co nejučinněji povedou ke vzdělávání a rozvoji osobnosti. Statistické testování však odhalilo některá zajímavá fakta. Ze znaménkového schématu vyplynulo, že pedagogové si statisticky častěji myslí, že děti mají či spíše mají povědomí o svých právech na rozdíl od sociálních pracovníků, kteří si to nemyslí.

Dle Hertogha (2004) v posledních několika desetiletích poklesl v evropských zemích počet prováděných výzkumů právního vědomí. V současnosti jsme nicméně svědky narůstajícího zájmu o otázky právního vědomí, k čemuž přispívá postmoderní společenská situace. Podněty nevycházejí jen z akademických kruhů, ale i ze společenských a politických diskusí, často v souvislosti s ideou právního státu.⁵⁰ Odborné studie jsou však orientovány spíše do oblasti právně filozofických, právně sociologických a právně politických úvah než na provádění empirických výzkumů.

Oproti evropské sociologii práva, která se v posledním období zaměřila zejména na otázky evropeizace a globalizace práva, vzrůstá ve Spojených státech počet provedených empirických studií právního vědomí. Prováděné výzkumy se tak zaměřují na působení práva, které se objevuje v každodenním životě jedinců. Dále se zabývají jejich zkušenostmi s právem, na jejich rozhodnutí týkající se právních otázek a dodržování práva. Studium právního vědomí se spíše než na studium práva jako takového a jeho působení na společnost zaměřuje na společnost a fungování jednotlivce v ní. Výzkumy se snaží zachytit a pochopit rutinní zkušenosti lidí s právem a jejich vnímání práva v každodenním životě.

Tyto informace a výsledky z bakalářské práce mohou využít i sociální pracovníci nebo lidé či organizace, kteří úzce spolupracují s romskou menšinou.

6 Závěr

Bakalářská práce se zabývala právním povědomím romských dětí. Teoretická část se zabývá v první části právním povědomím jako takovým a historickou exkurzí do práv dětí. Další část se zabývá Romskou menšinou, jejich historií, kulturou a výchovou romského dítěte. Třetí část se zabývá metodami a technikami sociální práce s romskou menšinou. Cílem bakalářské práce je zjištění situace právního povědomí u romských dětí školního věku.

Povědomí u romských dětí bylo zkoumáno pomocí kvantitativní výzkumné strategie s použitím techniky částečně standardizovaným nástrojem G. Meltona.

Byl shromážděn soubor celkem 93 respondentů, kteří byli ochotní se zapojit do výzkumu a splňovali stanovené podmínky mého výzkumu, tj. romské dítě školního věku.

V rámci obecných otázek dělalo romským dětem největší problémy uchopení pojmu právo a zákon. Tyto pojmy je třeba s dětmi nadále trénovat tak, aby byly schopné je lépe využít a definovat v běžném životě. Z analýzy vyplývá, že poměrně vysoké procento dětí odpovídalo na obecné otázky neví.

Dle statistického zpracování odpovědí romských dětí vyšlo, že v případě kladného koeficientu $\tau_{ab} = <0,001$ s vyšším věkem roste podíl dětí se znalostí práva. Zde H1 potvrzena.

Dle statistického zpracování odpovědí na modelové situace, dívky častěji chápou modelovou situaci č. 9 (Lucka – obchod) na úrovni spravedlnosti – Chí kvadrát = 0,026. Zde H2 potvrzena.

Faktorů na utváření právního povědomí dětí a mladistvých je celá řada, podílí se na nich výuka ve škole, působení státních i nestátních institucí, preventivní programy, nejvíce však rodiče. Jejich působení slovem, ale zejména vlastním jednáním, ukazuje dětem a mladým lidem, jakou cestu následovat.

V praktické sociální práci je stále nutné uvědomovat si, že přetrvávají rozdíly v organizaci rodinného života mezi většinovou společností a romskou minoritou. Tyto postoje a způsob výchovy, které negativně ovlivňují zapojení romských dětí do společnosti nebo jejich školní úspěšnost, mají své hluboké historické kořeny, a nelze očekávat jejich změnu v průběhu jedné či dvou generací. Dílčí rozdíly, mají svůj původ v dějinné zkušenosti Romů a často odráží hodnoty, které jsou sice celospolečensky málo žádoucí, ale zajišťovaly přežití Romů po celá staletí a přetrvávají i na více či méně nevědomé úrovni dosud. Pro sociální pracovníky to

znamená zejména být si těchto odlišností vědom, hledět na konkrétní řešení situace a osudy prizmatem těchto historických odlišností a pokusit se přizpůsobit jim zvolené metody práce.

7 Použitá literatura

1. ADAMS, P., 2013. *Social work with Gypsy, Roma and Traveller children*. CoramBAAF. ISBN 978-1-907585-78-4.
2. *Ajaxův zápisník*, [online]. Policie České Republiky. [cit. 2022-7-28]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/ajaxuv-zapisnik-328720.aspx>
3. BALVÍN, J., 2004. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. Praha: Radix. ISBN 80-86798-01-1.
4. BITTNEROVÁ, D., DOUBEK, D., LEVÍNSKÁ, M., 2011. *Funkce kulturních modelů ve vzdělávání*. V Praze: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-87398-18-0.
5. BROPHY, Jere a Janet ALLEMAN. . Primary grade students: Knowledge and Thinking about Government as a Cultural Universal. [online]. Chicago: Spencer Foundation, 2002 [cit. 2022-7-21]. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED470388.pdf>
6. BŮŽEK, A., MICHALÍK, J., 2000. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého. ISBN 80-244-0054-5.
7. BŮŽEK, A., *Století dítěte a práva dítěte* [online]. In: . [cit. 2022-7-28]. Dostupné z: <http://dcicz.org/userfiles/file/sdpc.pdf>
8. CAMPBELL, M.J., 2021. *Statistics at square one*. Twelfth edition. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell. ISBN 9781119401308.
9. COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-008-7.
10. ČERNÁ, D., 2009. *Standard lidských práv v Evropě*. Praha. Univerzita Karlova v Praze. ISBN 978-80-87-87146-21-7.
11. DAVID, R., 1999. *Práva dítěte: úmluva o právech dítěte a její charakteristika : mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty : rodina a základy rodinného práva*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 80-7182-076-8.
12. DAVIDOVÁ, E., 2004. *Romano drom: Cesty Romů : 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. 2., přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. Interface. ISBN 80-244-0524-5.

13. DAVIDOVÁ, E., 2010. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton. ISBN isbn978-80-7387-428-5.
14. DAVIDOVÁ, E., LHOTKA, P., VOJTOVÁ, P., 2005. *Právní postavení Romů v zemích Evropské unie*. V Praze: Triton. ISBN 80-7254-727-5.
15. DUNOVSKÝ, J., 1999. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9.
16. DVOŘÁKOVÁ, J., ČAPKOVÁ, J., DVOŘÁKOVÁ, K., SIMANDL, M., 2005. *PŘÁVNÍ POVĚDOMÍ DĚTÍ Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ SE ŠKOLOU: (bývalých výchovných ústavů)* [online]. 1-7 [cit. 2022-8-9]. ISSN 1212-4117. Dostupné z: <https://kont.zsf.jcu.cz/pdfs/knt/2005/01/17.pdf>
17. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*, 2012. [Praha]: C.H. Beck. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-365-3.
18. FARKAŠOVÁ, E., KRETOVÁ-LISÁ, E., ed., 2005. *Rómske deti z pohľadu psychológie v prácach VÚDPaP*. Bratislava: VÚDPaP. ISBN 80-969401-2-0.
19. FRANC, M. et al., 2021. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7637-211-5.
20. HELUS, Z., 2004. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-888-0.
21. HERTOUGH, M., 2004. 'European' Conception of Legal Consciousness: Rediscovering Eugen Ehrlich. *Journal of Law and Society*. Cardiff: Wiley on behalf of Cardiff University. ISSN 0263-323X.
22. HRICOVÁ, A., 2009. *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami: etnické, marginální a rizikové skupiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. ISBN 978-807-3941-819.
23. HESS, Robert D. a Judith V. TORNEY. *The Development of Political Attitudes in Children* [online]. Chicago: Aldine Press, 1967 [cit. 2022-7-21]. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED042661.pdf>
24. JENKS, C., 2005. *Childhood*. 2nd ed. New York: Routledge. ISBN 0415341663.
25. KACHLÍK, P., 2003. *Problematika zneužívání návykových látek a šikany u dětí na I. stupni ZŠ*. Praha: Policie České republiky Národní protidrogová centrála Služby kriminální policie a vyšetřování. ISSN 1211-8834.
26. KAJANOVÁ, Alena. *Sociální determinanty zdraví vybraných romských komunit* [online]. České Budějovice, 2009 [cit. 2022-07-28]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1358d9/>. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých

- Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce PhDr. Eva Davidová, CSc.
27. KENRICK, D., 2000. *Cikáni pod hákovým křížem*. Olomouc: Univerzita Palackého. Interface. ISBN 80-244-0048-0.
 28. KOVAŘÍK, J., 2001. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita. ISBN 80-7040-531-7.
 29. KOVÁČ, M., MANN, A.B., ed., 2003. *Boh všetko vidí: O Del sa Dikhel : duchovný život Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos. ISBN 80-89027-06-7
 30. KRINGELBACH, M.L., 2008. *A Specific and Rapid Neural Signature for Parental Instinct*. [online]. PLOS ONE. [cit. 2022-7-28]. Dostupné z: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0001664>
 31. LHOTSKÝ, J., 2012. *Ochrana lidských práv v mezinárodním právu: kontrolní mechanismy na regionální a univerzální úrovni a možnost vzniku Světového soudu pro lidská práva*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6066-1.
 32. LHOŤAN, L., 2012. *Rozmanitostí proti předsudkům: Romové, Vietnamci, Muslimové a Ukrajinci v České republice*. V Pstruži: Lukáš Lhoťan. ISBN 978-80904932-2-3.
 33. MATOUŠEK, O., 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-548-2.
 34. MATOUŠEK, O., 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-502-8.
 35. MATOUŠEK, O., 2013. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.
 36. NAVRÁTIL, P., 2003. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál. ISBN 8071787418.
 37. NEDĚLNÍKOVÁ, D., 2007. *Průvodce odborným praktickým vzděláváním v sociální práci: pro vyučující semináře k odborné praxi*. V Ostravě: Katedra sociální práce, Zdravotně sociální fakulta, Ostravská univerzita. ISBN 9788073684693.
 38. NEKOLOVÁ, K., 2013. Specifika poskytování služeb romským uživatelům ve veřejných knihovnách ČR a možnosti rozvoje těchto služeb. *Časopis pro informační vědy*. 5(Speciální číslo), 80-93.
 39. NOVOTNÁ, V., 2007. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde. ISBN 9788086131726.

40. PAZLAROVÁ, H., 2008. *Právní povědomí u dětí základních škol*. Praha. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra sociologie. Vedoucí práce doc. PhDr. Oldřich Matoušek.
41. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., 1995. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-029-4.
42. *Rubikon* [online], [cit. 2022-7-28]. Dostupné z: https://www.rubikoncentrum.cz/?gclid=Cj0KCQjw54iXBhCXARIsADWpsG9_b_YhpidAGQqf0aanaROuk_aoDmpPvYJdW3A9EDDIoprFgnUyJ2kaAtXsEALw_wcB
43. ŘÍČAN, P., 2000. *S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál. ISBN 8071784109.
44. SAVICKÝ, 1994. *Rozumíme lidským právům?: Výchova k lidským právům a záruky lidských práv v Ústavě České republiky*. Praha: Evropské informační středisko Univerzity Karlovy. ISBN 80-90-1221-4-0.
45. SMITH, T., 1997. *Recognising Difference: The Romani 'Gypsy' Child Socialisation and Education Process*. [online]. JSTOR. Taylor & Francis [cit. 2022-7-28]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/1393193#metadata_info_tab_contentsfDaFBal
46. STANISLAVOVÁ, L., 2012. *Zvyšování právního povědomí u dětí v Jihočeském kraji*. České Budějovice. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce Doc. Mgr. et Mgr. Jitka Vacková Ph.D.
47. STEJSKALOVÁ, J., 2008. *Implementace dětských práv a právního povědomí u dětí školního věku a vzdělávací kurz v oblasti dětských práv formou e-learningu*. České Budějovice. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce Doc. PhDr. Adéla Mojžíšová, Ph.D.
48. ŠACHTOVÁ, B.Z., 2009. *Právní povědomí u dětí základních škol*. České Budějovice. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce Mgr. Pavel Vácha.
49. ŠIŠKOVÁ, T., ed., 2001. *Menšiny a migranti v České republice: [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-648-9.
50. ŠOTOLOVÁ, E., 2011. *Vzdělávání Romů*. Vyd. 4., V nakl. Karolinum 2., rozš. a upr. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1909-5.
51. *Tisková zpráva: Témata vzdělávání v roce 2016 – Podpora inkluze*, 2016. [online]. EDUin: Informační centrum o vzdělání. [cit. 2022-7-28]. Dostupné z:

<https://www.eduin.cz/tiskove-zpravy/tiskova-zprava-temata-vzdelavani-v-roce-2016-podpora-inkluzi/>

52. *Universal declaration of human rights*, [online]. United Nations: Peace, dignity and equality on a healthy planet. 1948 [cit. 2022-7-28]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
53. UNUCKOVÁ, M., 2007. *Žijí mezi námi: historie a současnost Romů*. Karviná: Sdružení Romů severní Moravy. ISBN 978-80-239-9286-1.
54. URBAN, D., 2015. *Sociální práce s romskými rodinami*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-457-7.
55. URBAN, D., KAJANOVÁ, A., *Sociální opora u sociálně exkludovaných romských rodin* [online]. 2014 [cit. 2022-7-28]. DOI: <https://doi.org/10.5817/AI2014-2-49>. Dostupné z: https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/2414/1980
56. *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*, 2016. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. ISBN 978-80-7421-120-1.
57. VANČÁKOVÁ, M., *Romské dítě v náhradní rodině*. [online]. Adopce. Praha: T. A. Print, s.r.o [cit. 2022-7-28]. Dostupné z: http://www.adopce.com/_files/adopce01f73088f177faab63667d41c2f2af40/rozum-a-cit-romske-dite-v-nahradni-rodine.pdf
58. VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
59. VEČERKA, K., 2009. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-079-3.
60. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Zpráva o stavu romské menšiny v ČR za rok 2018, Dokumenty [on-line] c 2009 – 2020 [cit. 2022-23-7] Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny.pdf>
61. Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných [online]. 2016 [cit. 2022-05-21].
62. Zákon č. 108/2006 Sb., O sociálních službách, v platném znění, 2022. [online]. [cit. 2022-7-28]. In: Sbíрка zákonu České republiky, částka 37, s.1257–1289.ISSN1211–1244.Dostupné z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>

63. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 1999. [online]. [cit. 2022-5-26].
In: Sbírka zákonů České republiky, částka 111, s. 7594-7696. ISSN 1211-1244.
Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>

8 Klíčová slova

Deklarace práv dítěte

Úmluva o právech dítěte

Dětská práva

Právní povědomí

Výzkum právního povědomí

Dítě

Romské dítě

Romská kultura

9 Přílohy

Příloha 1 – Otázky k polořízenému rozhovoru

Příloha 2 – Výzkumný nástroj

Příloha 3 – Informovaný souhlas s účastí na výzkumném šetření k bakalářské práci

Příloha 1

Meltonovo interwiev

Jméno a příjmení nebo
ident.č.:

Obecné otázky:

1. Co je to právo?

2. Kdo má práva?

3. Mají děti práva?

Jaká práva?

4. Měly by mít děti práva?

Jaká práva?

5. Co je to zákon?

6. Uveď příklad nějakého zákona:

7. Proč mají lidi zákony?

Situace:

1. Pepík ví, že má ve sborovně svou kartu, kde jsou o něm napsány různé věci (třeba jak se chová, jaké má známky apod.), a chtěl by vědět, co je v ní napsáno. Učitelka mu řekla, že nemá právo svoji kartu vidět. Měl by existovat zákon na to, že se Pepík může podívat na na svoji kartu? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

2. Mariini rodiče se rozvádějí. Matka chce, aby Marie žila s ní, ale otec si přeje, aby bydlela u něho. Měl by existovat zákon, že Marie se může sama rozhodnout, s

kým bude žít? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

3. U Jany ve škole musí všichni chodit na hodinu čtení navíc. Jana ale nerada čte a myslí si, že by to neměla mít povinné. Měl by existovat zákon na to, že si Jana může vybrat, na které předměty chce chodit? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

4. Petra šla k doktorovi a ten jí řekl, že by měla dostat injekci. Petra řekla, že si injekci dát nenechá. Měl by existovat zákon na to, že doktor může Petru přinutit, aby dostala injekci, i když ona nechce? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

5. Kuba si ublížil, když si kopal s míčem, a odvezli ho do nemocnice. V nemocnici mu řekli, že mu nemohou pomoci, protože jeho rodiče nemají dost peněz na zaplacení ošetření. Měl by existovat zákon, že doktor musí Kubovi pomoci, i když za to jeho rodiče nemohou zaplatit? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

6. Marek psal povídku pro školní časopis. Piše v ní, že se mu nelíbí školní řád. Ředitel mu řekl: „Tohle ti nemůžeme otisknout.“ Měl by existovat zákon, podle kterého ředitel může zakázat, aby Markova povídka v časopise vyšla? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

7. Míšovi a Davidovi je oběma šest let. Hráli si na hřišti na honěnou a přišly k nim nějaké desetileté děti. Tyhle starší děti jim řekli, ať odejdou, protože tak malé děti si tam ještě nesmějí hrát. Měl by existovat zákon na to, že tam David a Míša můžou zůstat? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

8. Někteří lidé si myslí, že by měl existovat zákon, který dětem povoluje volit prezidenta. Myslíte si, že by takový zákon měl existovat? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

9. Lucka chtěla pracovat v Potravinách u pana Vrány. Pan Vrána jí řekl, že není dost stará na to, aby mohla pracovat. Měl by existovat zákon, že děti jako Lucka mohou pracovat, pokud chtějí? Proč? Od kolika let si myslíš, že by Lucka mohla pracovat?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

10. Bětka si psala deník a říkala, že ho nesmí nikdo číst, ani její rodiče. Měl by existovat zákon na to, že Bětčini rodiče si mohou přečíst její deník, i když ho Bětka nechce nikomu ukázat? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

11. Tomáš se ve škole popral. Učitelka mu řekla, že bude muset zůstat po škole. Tomáš jí říkal: „Počkejte. Napřed vám musím povědět, jak to bylo.“ Měl by existovat zákon na to, že učitelka nesmí Tomáše potrestat, dokud jí nevysvětlí, jak to bylo? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

12. Honza chtěl jít k doktorovi. Chtěl s ním mluvit o některých věcech, které ho trápí, ale rodiče mu to nedovolili. Měl by existovat zákon, že se Honza může jít poradit k doktorovi, i když si to jeho rodiče nepřejí? Proč?

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

Desetileté dítě má právo:

1) říci nahlas, co si myslí	ano	ne
2) lhát, když je to pro ně výhodné	ano	ne
3) pít alkoholické nápoje	ano	ne
4) jezdit samo ve výtahu	ano	ne
5) opisovat a podvádět, když si neví rady	ano	ne
6) žít se svou vlastní rodinou	ano	ne
7) ukrást něco, když to nikdo nevidí	ano	ne
8) hrát si, když má volný čas	ano	ne
9) uhodit toho, kdo ho urazí	ano	ne
10) dívat se na televizi, kdy se mu zachce	ano	ne
11) na bezplatné lékařské ošetření	ano	ne
12) vždy prosadit to, co se mu zachce	ano	ne

Dospělý člověk má právo:

1) říci nahlas, co si myslí	ano	ne
2) lhát, když je to pro něj výhodné	ano	ne
3) pít alkoholické nápoje	ano	ne
4) jezdit sám ve výtahu	ano	ne
5) opisovat a podvádět, když si neví rady	ano	ne
6) žít se svou vlastní rodinou	ano	ne
7) ukrást něco, když to nikdo nevidí	ano	ne
8) hrát si, když má volný čas	ano	ne
9) uhodit toho, kdo ho urazí	ano	ne
10) dívat se na televizi, kdy se mu zachce	ano	ne
11) na bezplatné lékařské ošetření	ano	ne
12) vždy prosadit to, co se mu zachce	ano	ne

Desetileté dítě má povinnost:

1) poslouchat své rodiče	ano	ne
2) udělat cokoliv, co mu řekne někdo starší	ano	ne
3) pomoci tomu, kdo je v nesnázích	ano	ne
4) poslechnout pokyny policie	ano	ne
5) oznámit, když někdo ubližuje dítěti	ano	ne
6) mlčet, když ho někdo trestá	ano	ne
7) ošetřit člověka, kterého porazí na kole	ano	ne
8) říci nahlas, že se mu něco nelíbí	ano	ne
9) nemluvit o tom, co se děje doma	ano	ne
10) dát každému to, oč si řekne	ano	ne
11) vždycky sníst všechno to, co má na talíři	ano	ne
12) vždycky prosadit svou	ano	ne

Dospělý člověk má povinnost:

1) poslouchat své rodiče	ano	ne
2) udělat cokoliv, co mu řekne někdo starší	ano	ne
3) pomoci tomu, kdo je v nesnázích	ano	ne
4) poslechnout pokyny policie	ano	ne
5) oznámit, když někdo ubližuje dítěti	ano	ne
6) mlčet, když ho někdo trestá	ano	ne
7) ošetřit člověka, kterého porazí na kole	ano	ne
8) říci nahlas, že se mu něco nelíbí	ano	ne
9) nemluvit o tom, co se děje doma	ano	ne
10) dát každému to, oč si řekne	ano	ne
11) vždycky sníst všechno to, co má na talíři	ano	ne
12) vždycky prosadit svou	ano	ne

Výzkumný nástroj

- **Obecné otázky**

1. Co je to právo?

Tato otázka se hodnotila pomocí tříbodové stupnice (0, 1, 2).

0 - Špatná nebo žádná odpověď

1 – Odpověď vyjádřená příkladem

2 – Správná odpověď

2. Kdo má práva?

K odpovědím na tuto otázku byly vytvořeny kategorie zahrnující jejich význam a přidány číselné kódy.

3. Mají děti práva? (+Jaká práva?)

Tato otázka se hodnotila tentokrát na čtyřbodové stupnici (-1, 0, 1, 2)

-1 – Odpověď NE

0 – Odpověď NEVÍ

1 – Odpověď ANO bez uvedení příkladu práva

2 – Odpověď ANO s uvedeným správným příkladem práva.

4. Mely by mít děti práva? (+Jaká práva?)

Daný dotaz byl hodnocen stejným způsobem jako otázka c. 3 (mají děti práva), tzn. na shodné čtyřbodové stupnici (-1, 0, 1, 2).

5. Co je to zákon?

Pátá otázka se kódovala stejným způsobem jako první (co je to právo), tzn. na tříbodové stupnici (0,1, 2).

6. Uved příklad nějakého zákona:

K jednotlivým odpovědím jsou vytvořené kategorie postihující jejich význam.

7. Proč mají lidi zákony?

Tento dotaz byl hodnocen podobně jako první otázka (co je to právo), na čtyřbodové stupnici (0, 1, 2, 3).

Kde nula byla přiřazená odpovědi nevím, špatné odpovědi; jednička se dávala za uvedení konkrétního příkladu; dvojka byla za odpověď – něco, co se nesmí porušit; to, co se musí dodržovat a trojka byla přiřazená k odpovědi, kde se užívaly abstraktní pojmy (např. vyhláška, kterou se musí všichni řídit atp.).

• Situace

Po obecných otázkách jsme přešli na jednotlivé situace (celkem dvanáct), v nichž děti představiteli příběhu buď právo přiznávaly, nebo nikoli. Odpovědi byly hodnoceny na tříbodové stupnici (-1, 0, 1).

-1 – Dávala záporné odpovědi NEMÁ PRÁVO

0 – NEVÍM, žádné nebo špatné odpovědi

1 – Kladné odpovědi (ANO, MÁ PRÁVO)

Jednotlivé situace byly ještě rozšířeny otázkou „a můžeš mi to trochu víc vysvětlit“, která se stala rozhodující pro hodnocení KONCEPTUALIZACE = úroveň pojmového pochopení významu práva. Děti tento pojem chápou buď jako:

1 – Autorita

2 – Spravedlnost = slušnost, rozlišení špatného či dobrého

3 – Abstrakce = abstraktní pojem

• **Práva a povinnosti dětí i dospělých**

Otázek týkajících se této problematiky bylo 48. Tazatel měl za úkol pouze kroužkovat kladné či záporné odpovědi (ano-ne) u dotazu, na co má desetileté dítě i dospělý právo a jaké mají povinnosti.

1 – ANO

2 – NE

Udělení souhlasu ke zpracování osobních a citlivých údajů

Všechny zpracované osobní a citlivé údaje budou v rámci výzkumného projektu bakalářské práce zpracovány anonymně, a to v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady EU 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES.

Souhlasím, že jsem byl/a obeznámen/a se zachováním důvěrnosti a anonymity v bakalářské práci – Právní povědomí romských dětí vedenou Doc. Mgr. et Mgr. Jitkou Vackovou Ph.D., formou změny svého křestního jména i jmen blízkých osob v přepisu rozhovoru, v textu bakalářské práce a dalších dokumentech. Cílem bakalářské práce je zjistit právní povědomí romských dětí. Bakalářská práce může posloužit jako informační materiál pro veřejnost.

- ano
- ne

Vdne.....

.....
jméno, příjmení a podpis
zákonného zástupce